

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA KLASICKÉ FILOLOGIE

HLEDÁNÍ VÝCHODU, KULTURNÍ VZTAHY MEZI ANTICKÝM
SVĚTEM A ASIJSKÝMI CIVILIZACEMI

Bakalářská práce

Vypracoval: Patrik Kaňa

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Lubor Kysučan, Ph.D.

Olomouc 2015

PALACKÝ UNIVERSITY OLOMOUC
FACULTY OF ART
DEPARTMENT OF CLASSICAL PHILOLOGY

THE SEARCH FOR EAST, INTERCULTURAL RELATIONS
BETWEEN CLASSICAL ANTIQUITY AND ASIAN CIVILIZATION

Thesis

Author: Patrik Kaňa

Supervisor: Doc. PhDr. Lubor Kysučan, Ph.D.

Olomouc 2015

Prohlášení

Čestně prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, jež jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a prameny, kterou jsem použil, v práci řádně cituji a uvádím v seznamu literatury.

V Olomouci dne

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat Doc. PhDr. Luborovi Kysučanovi, Ph.D. za veškerý čas, obětavost, vstřícnost a především inspiraci nejen při tvorbě této práce. Zároveň bych chtěl poděkovat všem, jež mi přímo či nepřímo pomáhali při vzniku této práce.

*V dětství se dobře chovej
Aby ses v mládí stal pánem sebe sama
Jako muž buď spravedlivý
Ve stáří si zachovej jasnou mysl
Pak tě smrt nezaskočí.*

OBSAH

ÚVOD	7
MYTOLOGICKÉ POČÁTKY STYKU ŘECKÉ A INDICKÉ CIVILIZACE	12
VPÁD „DRUHÉHO“ HÉRAKLA DO INDIE	19
ŘECKÉ OSTROVY UPROSTŘED ASIE	35
OBCHODNÍ STYK A VLIV BUDDHISMU	50
VLIVY V UMĚNÍ – BYLY, ČI NEBYLY?	57
VZTAH ŘECKÉHO JAZYKA A SANSKRTU	63
ZÁVĚR.....	71
RESUMÉ	74
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	75

ÚVOD

Při současném politicko-sociálním pohledu na svět můžeme referovat o různých interakcích mezi kulturami, jenž jsou díky technologickým vymoženostem mnohem v bližším kontaktu, který je umožněn především výbornou informovaností o všech částech naší planety, což je jeden ze základních fenoménů tzv. globalizace, při kterém dochází k inkorporování jednotlivých kulturních okruhů, míněno rozličných a ojedinělých kulturních společenství, jež vznikla na podkladě geografických, společenských, ekonomických a historických podmínek. Při zpětném pohledu lidskými dějinami si však můžeme povšimnout, že tento fenomén není nijak výjimečný, ba spíše naopak, spatříme totiž, že celé jsou výsledkem střetávání se s většími či menšími kulturními celky, a proto, chceme-li pochopit snad i popsat procesy dějící se v dnešní epoše, neboť dle mého názoru stále platí tvrzení o měnícím se vnějším prostředí, nikoliv tom lidském vnitřním, je nezbytné si je popsat již u dob dřívějších, u kterých, oproti dnešku, můžeme nahlédnout i do důsledků a výsledků, jenž z tohoto procesu vzešly.

Tento proces, půjdeme-li pozpátku, spatříme nejsignifikantněji po zámořských objevech, díky kterým byla západní civilizace schopna poznávat prakticky celou zeměkouli a zaplňovat místa s popisem *hic sunt leones*. Ale můžeme jít ještě dále a podívat se na prolínání třech nábožensko-kulturních skupin ve španělské Andalusii či hlouběji do antického světa na římskou říši, jež objímala svou rozlohou celé Středomoří, a tudíž nezvratně zde docházelo k prolínání kulturních, politických a sociálních. Ta je však taktéž považována za nástupce helénistických států, jež byly potomky dobovačné politiky Alexandra Velikého, který přišel do té doby s odvážným podnikem tažení do perské říše a do jejích východních satrapií, čímž vznikla obrovská říše ale krátkého trvání, neboť po jeho smrti se strhla bitva o jeho

následnictví, neboť sám Alexandr ji přenechal tomu nejlepšímu ze svých mužů. Takto vzniknuvší ohromnou říši byly položeny podklady pro nový fenoménem, jenž je označován termínem helénismus, který se vztahuje k oblasti Středomoří a Přední Asie, kde vznikly obrovské státní celky s řeckou vládnoucí vrstvou. V takovýchto státech, složených ze dvou či více etnik, muselo zákonitě docházet k prolínání civilizačních prvků řeckých s těmi orientálními.

Avšak v návaznosti na výše řečené by bylo mylné se domnívat, že klasická řecká civilizace by vznikla z ničeho na tzv. zelené louce, ale naopak, jak uvádí Lubor Kysučan ve své knize *Oni a my*, bychom přezíraly silné předovýchodní kořeny.¹ Ty můžeme sledovat v průběhu celých řeckých dějin. Naopak v průběhu celých řeckých dějin do Alexandrova sjednocení Řeků můžeme sledovat vlivy orientální. Dokonce se uvažuje o mnohých myšlenkových směřů, že jejich mnohé určující myšlenky byly převzat v asijského prostoru. Zde se jedná především o pýthagoreismus, ve kterém se objevuje koncept reinkarnace, jenž samotný snižuje jeden ze základních principů řecké kultury, neboť ta je založena na individualitě.² Avšak k největším interakcím dochází až v průběhu panování Alexandrově a jeho následovníků, během něhož můžeme sledovat skutečné vytvoření kosmopolitního světa, jenž stírá hranice mezi civilizovanými Řeky a barbary a naopak se takovýto diskurz stává předmětem propagandy, neboť vládnoucí elita musí udržet pořádku mezi různým etnickými skupinami.

Největší část historiografických prací se však zabývá oblastmi Středomoří a Předního Východu, mezi nimiž patří ptolemaiovský Egypt, antigonovská Makedonie a především říše Seleukovců, která svou rozlohou předčila ostatní helénistické státy. Ovšem Seleukovci, dynastie vládnoucí v této říši, který byla založena alexandrovým generálem Seleukem I.,

¹ KYSUČAN, Lubor: *Oni a my*. Brno 2019, s. 45.

² Tamtéž.

nedokázali udržet svou moc ve všech částech své říše a tak v podstatě ihned po Seleukově smrti dochází k odtržení některých východních satrapií, mezi kterými dominuje i oblast Baktrie, ve které dochází v následujícím období ke zcela ojedinělému kulturnímu a sociálnímu vývoji, čemuž bych se rád věnoval v této práci.

Oblast Baktrie se nachází v dnešním Afghánistánu na sever od pohoří Hindúkuš s centrem ve městě Baktra (dnešní Balkh). Tato oblast je již známa od nejstarších dob především díky chovu koní a jako základna perských jízdních sil. Jelikož však podle historických záznamů nemůžeme určit skutečné hranice mezi jednotlivými oblastmi, zařazují se zde i oblasti, jež také podléhaly helenizaci, Sogdiany s jejím centrem v Samarkandu, které měl založit sám Alexandr Veliký jako *Alexandreia Eschaté* (dnešní Chodžent). Oblast Sogdiany je situována na sever od Baktrie, pro kterou je typická pouštní krajina. Dalším územím, nacházejícím se na západ od baktrijské oblasti, je Margiana, kdy se jedná v podstatě o antický název oázy v povodí řeky Murghábu. Na jih od Margiany se nachází Áreia se správním městem *Alexandreia Áreion*, což je lokalizováno v okolí dnešního Herátu. Dále území Arachósie v Pákistánu a Paropamisos, který ač malý, tak velmi významný především pro svá dvě centra - *Alexandreia Kápiší* (dnešní Bagrám) a nedaleké Kabura (Kábul). Na Paropamisos ve spodní části navazuje důležitá oblast Gandhárý s městy Parušapura (dnešní Pešávar) a Takšašila (Sirkap). Posledním územím, které můžeme být přiřazeno je oblast Dragiany nacházející se jižně od Áreie s centrem v *Alexandreie Profthasia* (dnešní afghánský Zarandž).³

Takto geograficky vymezená oblast, která se rozkládá a území dnešního Afghánistánu, Pákistánu, Uzbekistánu, Tádžikistánu, Turkmenistánu, Íránu a Indii, byla svědkem vzniku zcela ojedinělé synkretické kultury, avšak v rámci helénistické kultury považované za jednu z jejich

³ MAŠEK, MICHAL: *Encyklopedie řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí*. Praha 2010, s. 18.

větví, jenž byla založena na promíšení místního, autochtonního obyvatelstva s nově příchozími řeckými obyvateli. Ačkoliv se může zdát pod tíhou zájmu o dějiny helénistických států Přední Asie, že je tato oblast opomíjena, není tomu tak, neboť právě zde probíhá zájem a archeologický výzkum vedený především anglickými a francouzskými expedicemi již od 19. století, avšak zprvu nepřímou dokládající přítomnost Řeků v této oblasti. Archeologické nálezy, především numismatického rázu, nám potvrzují písemné prameny a zmínky o Řecích, kteří v těchto oblastech žili, neboť až do 2. poloviny 20. století bylo nejasné, zdali zde řecká přítomnost skutečně byla. Archeologické objevy nám tedy potvrdili zprávy a záznamy antických autorů, mezi nimiž vyniká Megasthénés se svou prací o Indii či Arriános se svým popisem o tažení Alexandra Makedonského, které jsou nejvíce přínosné především pro vznik této práce.

Základní metodou je tedy práce s pramenným materiálem, zmíněných dvou autorů, pro období mytologických počátků styku s Indií a následného poznávání se a ovlivňování. Dalším důležitým pramenem pro pozdější doby, tedy období řecko-baktrijských a indo-řeckých království, jsou mince, jakožto nositelky mnoha informací o společensko-politického, ekonomického i geografického rázu. Doplněním je sekundární literatura, která je v českém prostředí zastoupena především prací Ladislava Stanča, který se také aktivně podílí na archeologických výzkumech těchto oblastí. Významnou byla i kniha *Encyklopedie řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí* od Michala Maška, který přehledně uspořádává seznam baktrijských panovníků a jejich činů na základě mincovních nálezů. Ze zahraniční literatury byla přínosná práce Romily Thapar a její historie Indie.

Na základě těchto zdrojů bych se rád dopracoval k položené otázce, do jaké míry probíhaly vzájemné interakce mezi Řeky a místním obyvatelstvem s ohlednutím na pozdější

posun řeckého dominia jižněji od Hindúkuše. Tento vztah bych rád zdokumentoval nejen na politických dějinách, ale také v oblasti umění, u kterého si pokládám otázku, zdali zde vlivy byly či nikoliv, a lingvistickém doprovázené kapitolou o obchodních stycích, respektive socio-politických podmínkách na jejich utváření, neboť je známo, že skrze směnu obchodu dochází i k následné výměně myšlenek. Touto prací bych rád přispěl k objasnění tohoto fenoménu a přiblížení jej také střeoevropskému prostředí, ve kterém mu není věnována přílišná pozornost.

MYTOLOGICKÉ POČÁTKY STYKU ŘECKÉ A INDICKÉ CIVILIZACE

Je přirozeným úkazem lidské populace, že není unifikována a skládá se z rozdílných jednotek, jež můžeme přeneseně chápat jako mozaiku složenou z různých a rozličných civilizací, kultur, které se vyvinuly v určitých částech naší planety a jsou determinovány právě rozdílnou geografickou polohou, sociálními a antropologickými podmínkami, které mají vliv na jejich utváření. Tento pojem se posléze může v užším slova smyslu vztáhnout na určitou skupinu lidstva, kterou určuje souhrn morálních, intelektuálních, politických, hmotných a sociálních způsobů bytí a činností a vytvářející určité konkrétní společenství v daném časovém období.⁴ V závislosti na těchto podmínkách musí nevyhnutelně dojít k rozvoji specifické civilizace, v tomto chápání lze spojit s pojmem kultura, na takovou úroveň, při které dochází k rozšiřování faktické dominance v oblasti spirituální, vědomostní a s ní jdoucí i dominanci geografické. Takovýto rozmach musí nezvratně vést s postupem času ke střetu s další kulturou a v závislosti na vyspělosti se ukáže, která je na vyšším vývojovém stupni a tedy i mající převahu. Tento jev můžeme pozorovat v průběhu celých lidských dějin až do dnešních dnů, kdy jsme však svědky vzniku jednotné, až uniformní globální civilizace, ale ani tento proces není prost, při inkorporování jednotlivých kultur, problémů a třecích ploch. Bylo by neprozřetelné se domnívat, že v dávných dobách starověku se tento fenomén nevyskytoval a to z různých důvodů, mezi kterými může dominovat i chabá technologická vyspělost bránící tomuto styku. Naopak se vzájemné poznávání, utváření vztahů a prolínání dělo od pradávna, neboť je přirozenou vlastností člověka hledat nepoznané a objevovat dosud neobjevené. Toto setkání se civilizací, v tom nejpejorativnějším pohledu a provedení můžeme vnímat z politického hlediska jakožto střety válečné, které se daly z různých důvodů politických,

⁴ LEBEDZOVÁ, Krystsina: *Konec evropských dějin jakožto předmět filosofické reflexe*. 2014, s. 11.

sociálních a ekonomických a které se nám jasně demonstrují na příkladu dějin antického Řecka.

Vždyť až do dnešních dnů se nám zachovaly zprávy o střetu západní, řecké civilizace s východní, perskou. Tento střet eskalovaný v několika válečných tažení perské říše na evropskou pevninu, chápanou z dnešního pohledu, kdy tato tehdejší světová velmoc, svou rozlohou zahrnující celý úrodný půlměsíc a dosahující až k řece Indus, svou nadvládu chtěla rozšířit i na oblast za Héllespontem. Máme mnohé zprávy řecké provenience od významných osobností, z nichž vynikají Hérodotos se svými *Dějiny* či zakladatel racionální historie Thúkydídés a jeho *Dějiny peloponéské války* a mnozí další. Z těchto zpráv se nám odkrývá těžká zkouška a zkušenost řecké civilizace, kterou musela podstoupit. Ačkoliv byl úspěch Řeků závislý na krvi mnoha padlých, vytvořil se zde jakýsi precedens v úspěšnosti a dominanci západního civilizačního okruhu. Tento boj vedl ke konsolidaci jednotlivých městských obcí, které sic v následujícím století sami mezi sebou sváděly boje, přesto se nakonec je podařilo sjednotit z oblasti Makedonie, jež samotná byla považována za barbarikum, a pod standartou Alexandra Velikého byla vedena dobovačná válka napříč Asií až na indický subkontinent.

V tomto období můžeme sledovat hned několik významných úkazů. Díky porážce Persie Alexandrem, se rozšiřuje řecký živel do východního Středomoří a Přední Asie. Tento fenomén byl pojmenován v 19. století německým historikem J. G. Droysenem pod termínem helénismus, jenž označuje prolínání v ekonomické, politické, sociální a kulturní sféře řeckých civilizačních prvků s orientálními.⁵ Tento jev je možný pozorovat od sicilských, italských, ale i kartaginských oblastí až po velké říše Egyptu a Přední Asie, které jsou ponejvíce zmiňovány v rámci této problematiky, neboť se posléze staly součástí římské říše a kultury. Avšak Alexandr

⁵ SVOBODA, Ludvík (ed.): *Encyklopedie antiky*. Praha 1973, s. 225.

zašel ještě dále, překročil Hindúkuš a připojil ke své říši i oblasti okolo řeky Indus a tak došlo k novému, vzájemnému kontaktu s kulturou indickou. Avšak nemůžeme říci, že by se jednalo o prvotní kontakt s touto kulturou, neboť zprávy o Indii nalézáme napříč antickou literaturou řecké provenience.

Již v homérských básních se píše o užívání zboží původem z Indie. Mezi další, nejstarší zprávy o Indii z 5. století před Kr. jsou zlomkovité zprávy, které nám zachovali Skylax z Kárie, Hekataios či Hérodotos a výtahy z díla Ktésia z Knidu, který působil 17 let jako lékař na dvoře perského krále a sepsal dílo *Indika*, ačkoliv se v tomto díle nachází mnoho nereálného a smyšleného.⁶ Pozdější autoři jako Strabón a Erasthenés čerpali ze spolehlivé zprávy Patrokla žijícího na přelomu 4. a 3. století před Kristem. Ten byl vojenským velitelem Seleuka I. a posléze i jeho syna Antiocha I. a stal se i správcem Babylónie.⁷ Další významným pramenem ve vztahu k Indii je anonymní dílo napsané v řečtině *Periplús tés erythás thalassés*, známější je latinská obdoba jeho názvu *Periplus Maris Erythraei*, snad z konce 1. století po Kristu obsahující zprávy o plavbě do Indie a popisu jejího pobřeží. Avšak mezi nejznámější, nejpřesnější a nejpodrobnější z pramenů o Indii je zpráva od Megasthena, který žil na počátku 3. století před Kr. a který jako vyslanec syrského krále strávil několik let na královském dvoře Čandragupty v Pátalipuře.⁸ Především se nám zachovaly zprávy a díla, která popisují samotnou výpravu Alexandra Velikého, jenž došel až na samotný indický subkontinent a mezi nimiž vyniká dílo Arriána z Nikomédie, od něhož se nám zachovalo dílo *Anabasis Alexandrú*, kde v 7 knihách popisuje život a válečná tažení Alexandrova, čerpajíc z dobrých pramenů.⁹ Zachovaly se nám i

⁶ Tamtéž, s. 265.

⁷ Tamtéž.

⁸ Tamtéž.

⁹ Tamtéž, s. 79.

zprávy přímých účastníků Alexandrova tažení, jako jsou díla jeho admirálů Onescrita a Nearcha.

Řecký vztah k indickému subkontinentu je doložen i v samotné řecké mytologii, neboť právě zde se objevují mnohé příběhy o Dionýsovi a Héraklovi, kteří měli Indii i se svými vojsky, jak nás informují mnozí antičtí autoři, navštívit a podrobit si ji. Celým dílem Megasthena a Arriána se prolíná motiv Dionýsa a Hérakla v Indii, který se tak stává pomyslným pojítkem k Řecku a jejími civilizačnímu okruhu. Pro zkoumání tohoto fenoménu výborně posloužil, sic starší, ale výborný překlad fragmentů *Indiky* Megasthenovy a Arriánovy od J. W. McCrindla z roku 1877. Ty se věnují právě Dionýsově a Héraklově postavě současně s popisem morálních, sociálních, geografických a politických aspektů tehdejší Indie. Avšak k těmto soudobým pramenům vyprávějícím nám hrdinné příběhy o dobývání Indie musíme přistupovat s jistým nadhledem a dobovým kontextem, neboť vznikaly v období, kdy bylo potřeba pro jednání Alexandrovo najít předobraz a legitimaci pro jeho výbojnou politiku, což způsobilo mnohé fabulace, jelikož dle legend již v dávných dobách si tyto dvě božské postavy podrobily barbarskou Indii a zasely v ní semínka civilizace, což může být chápáno jako precedens pro doby pozdější.

Jak nás informuje Lukiánovo satirické vyprávění o Dionýsově tažení do Indie, kterýžto měl stát v čele vojska plného satyrů a mainad v doprovodu opilého Siléna a Pana s celým svým dvorem, kdy s touto armádou měl obracet na útěk indické armády i s jízdami slonů.¹⁰ Avšak v Megasthenově *Indice*, vzniknuvší mnohem dříve, je přesnější a popisuje, že se v Indii měli nacházet tři jedinci s tímto jménem, kteří však žili v rozličných dobách. Dle samotných Indů, jak uvádí, nejstarší byl s přídomkem Indos, který měl jako první rozmačkat hrozny a objevit

¹⁰ STANČO, Ladislav: *Dionýsův indický triumf*. *Orientalia Antiqua Nova*, IV., 2014, s. 109. (dále jen *Dionýsos*)

jejich využití i způsob výroby vína. Druhý, nazýván Lenaios, měl zaručit předání vědomostí o využití fíků a ovocných stromů. Třetím byl Dionýsos Katapogon, který měl s armádou procházet celý svět a po něm rozšiřovat své vědomosti a je po něm také pojmenováno mnoho měst, ale v nářečích dané oblasti.¹¹

Při svém putování měl jeho armádu postihnout mor, aby ji zachránil, uchýlil se na horu Meros¹², kde se měla jeho armáda uzdravit.¹³ Samotný Dionýsos měl v Indii ustanovit pravidla určující uctívání božstva, zavedl právo a soudní dvory a těmito svými skutky si vydobyl nesmrtelné slávy a byl považován za boha.¹⁴ Zajímavá je i otázka toho, proč byla vybrána postava Dionýsa, spojovaného s vínem, který je zobrazován především v podroušeném stavu a který musel bojovat pouze s Indy.¹⁵ Správným dotazem, který pokládá Ladislav Stančo ve svém článku je, zdali je možné onoho východního Dionýsa považovat za toho thébského boha vína, skutečného syna Dia a Semelé. Při odpovědi na danou otázku, se obrací na Filostrata, který nám přináší odpověď, neboť ve svém díle uvádí, že Indové z Kavkazu (míní se dnešní Hindúkuš) a Kófénu říkají, že k nim měl dorazit z Asýrie a osudy toho thébského Dionýsa znal. Naopak Indové mezi Hydraótem (řecký výraz pro dnešní území indického a pákistánského Paňdžábu) naopak uvádí, že byl synem říčního boha Indu.¹⁶ Toto tvrzení není v kontradikci k Megasthenovi, který také popisoval více osob honosící se tímto jménem, které měly zasáhnout do indických dějin. Také se u Megasthena dovídáme, že samotný Hérakles se měl narodit mezi Indy, kteří mu přidělili stejné atributy jako Řekové – kyj a lví kůži, ohromnou sílu

¹¹ MCCRINDLE, J. W.: *Ancient India as Described by Megasthenes and Arrian. Translated and edited by J.W. McCrindle.* Calcutta & Bombay 1877. s. 36. In: <https://archive.org/details/AncientIndiaAsDescribedByMegasthenesAndArrianByMcCrindleJ.W> [cit. 10.8.2015]

¹² Srov. s indickou posvátnou horou Méru.

¹³ MCCRINDLE, J. W.: *c.d.*, s. 37.

¹⁴ Tamtéž, s. 38. I zde můžeme spatřovat podobnost s Alexandrem Makedonským, jenž nastolil řád mezi bojovnými kmeny centrální Asie.

¹⁵ STANČO, Ladislav: *Ikonografický rozbor umění Gandháry, Baktrie a přilehlých oblastí Kušánské říše.* Praha 2005, s. 70. (nepublikovaná disertační práce), [dále *Rozbor*]

¹⁶ STANČO, Ladislav: *Dionýsos*, s. 112.

a udatnost, kterou předčí ostatní. Měl v Indii vyčistit zem i moře od stvůr. Na jeho životní cestě pojal mnoho žen, se kterými zplodil spoustu synů, ale pouze jednu dceru. Stejně jako Dionýsos, měl i Hérakles založit mnoho měst, mezi kterými vynikala Patáliputra (dnešní Patna v indickém státě Bihár).¹⁷ Jeho synové si po jeho smrti měli Indii rozdělit na stejná území a vládnout v nich. Avšak hned v následujících řádcích se ambivalentně dovídáme, že mnoho indických měst přijalo demokratickou formu vlády, ačkoliv některá zůstala až do Alexandrova vpádu královstvím. Dokonce vypočítává 154 králů, kteří od Dionýsa vládli do vpádu Makedonských, a udává, že jejich vláda trvala 6 451 let a tři měsíce.¹⁸

Z pohledu řecké mytologie můžeme usoudit blízký vztah Bacchova kultu na Indii a její utváření. To může sledovat i u Arriána, kdy nás ve své Indice informuje, že Dionýsos naučil Indy nejen satirický tanec, který se v řečtině nazývá *kordax* (Κόρδαξ), ale dokonce vnesl mezi Indy i zvyk nošení dlouhých vlasů, kterým vyjadřovali úctu ke svým božstvům.¹⁹ Tento zvyk je možné spatřit dodnes u mnohých jogínů. V Indice je mu přisouzen i zvyk nošení turbanu, tak typického pro Indii.²⁰ Samotné Indy připodobňuje k Lakedaimónským a to pro svou svobodu, neboť i všichni Indové jsou mezi sebou rovni a žádný není otrokem, i když tito obyvatelé řeckého Peloponésu užívali k otrocké práci heilóty.²¹ Blízký vztah Indů k samotnému Dionýsovi je nám znám od Filostrata, který popisuje mu zasvěcený posvátný okrsek, který se měl nacházet na hoře Nýse, mezi řekami Kófén a Indus. V jeho chrámu, tvořeném srostuvšími stromy, se nachází socha, která se podobá mladému Indovi.²² O mnoho zřetelněji je možné tento vztah reflektovat na daru, který Indové věnovali do chrámu Apollóna v Delfách. Filostratos

¹⁷ MCCRINDLE, J. W.: *c. d.*, s. 39.

¹⁸ Tamtéž, s. 115.

¹⁹ MCCRINDLE, J. W.: *c. d.*, s. 200.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Tamtéž, s. 206.

²² STANČO, Ladislav: *Dionýsos*, s. 110.

v životopise Apollónia z Tyany k tomuto daru uvádí: „*Je to deska z indického stříbra a na ní je napsáno: Dionýsos, syn Semelin a Diův, od Indů Apollónu delfskému.*“ Dokonce mnozí předpokládají, že například Krišnův kult vznikl a byl ovlivněn řeckým kultem Dionýsa.²³ Ačkoliv jeden z dalších indických autorů Agarwal naopak zmiňuje, že Řekové ztotožnili Krišnu s Héraklem a Dionýsa naopak se Sankarsanou.²⁴

Dnes se můžeme pouze domnívat, zdali existoval skutečný předobraz pro osobnosti Dionýsa a Hérakla, kteří vpadli do Indie a nastolili zde uspořádání a zvyky, které dle antických autorů měly trvat staletí a mnohé, ačkoliv jejich zavedení řeckými bohy může být smyšlené, spatřujeme v indické hinduistické společnosti dodnes. Přesto tyto příběhy dopomohly k Alexandrově legitimaci jeho činů a zároveň jej připodobnily a posunuly na vyšší úroveň již nikoliv lidské, ale božské bytosti.

²³ NINAN, M. M.: *The Development of Hinduism*. S. 358. In: <https://books.google.cz/books?id=-8RTZcjg9awC&printsec=frontcover&dq=The+Development+of+Hinduism&hl=cs&sa=X&ved=0CB8Q6AEwAGoVChMI363QwbmfxwIVQtkaCh0NpgFY#v=onepage&q=The%20Development%20of%20Hinduism&f=false> [cit. 10.8.2015]

²⁴ AGARWAL, M. K.: *The Vedic Core of Human History: And Truth will bet he Savior*. Bloomington 2013, s. 318.

VPÁD „DRUHÉHO“ HÉRAKLA DO INDIE

Jak už jsme naznačili v předcházející kapitole a v jejím obširném úvodu, k opravdovému těsnějšímu styku vícero kultur nastalo až s tažením Alexandra Makedonského, protože ten, po převzetí vlády po svém otci Filipovi, započal s vojenskou kampaní, která do té doby v západním světě neměla obdoby. Tato kampaň se ale mohla odehrát pouze díky podmínkám, jež mu připravil jeho otec, když se mu podařilo porazit Helény v bitvě u Chaironeie roku 338 před Kr. a získat tak hegemonní postavení Makedonců v Řecku a na Peloponésu. Tím byl položen jeden z důležitých předpokladů pro Alexandrův záměr a to stabilní opora a útočiště, kterou mu poskytlo Řecko a které jsou nezbytné pro takto rozsáhlý podnik. Chceme-li pochopit a popsat následující vývoj v oblastech Střední Asie, indického subkontinentu, respektive Baktrie a Gandháry, je nezbytné začít s popisem tohoto epochální historického období, vnímáno jako určující nejen v rámci dějin Středomoří, ale i Asie a především Indie. Záměrně jsem užil názvu Vpádu „druhého“ Hérakla do Indie, neboť má právě odkazovat a navazovat na předcházející kapitolu, protože byl to právě Dionýsos a po něm Hérakles, kteří před ním provedli tuto strastiplnou válečnou pouť. Je nám dnes velmi dobře známo, že se Alexandr velmi rád nechal sebeidentifikovat a svými skutky připodobňovat právě k Héraklovi, který mu sloužil jako vzor a považoval jej za svého „předka.“²⁵ Musíme však vzít v úvahu to, že tyto mytologické příběhy a náměty vznikaly v reakci na Alexandrovo tažení a tak se může zdát, že Alexandr a jeho činy se nejen podobají těm Héraklovým, ale v mnohém je překonává a tak se stane, že už za svého života je „rouhačsky“ oslavován, deifikován a vyzdvihován nad Hérakla, ale až dále.

Abychom se mohli věnovat vlastní Alexandrově misi v Indii, sluší se nastínit období před jeho vstupem do námi sledované oblasti. Pro sledování baktrijských dějin, nutno dodat, je

²⁵ STANČO, Ladislav: *Rozbor*, s. 70.

velice důležitý mincovní materiál, jelikož má mimořádný informativní význam, neboť právě ten nám mnohdy poodhalí mnohé skutečnosti o panovnících zde vládnoucích. Můžeme díky němu získat samotnou historickou identitu vladařů, jejich dynastickou příslušnost a samotné jejich vztahy. Z oběhů mincí lze nastínit přibližné území, které ovládali a další politicko-kulturní a ideologický kontext, kdy nám v mnohém může vypomoci samotná titulatura vládců. Bohužel po Řecích na samotném území Baktrie zbyla jen torza pozůstatků, a tudíž můžeme tvrdit, že nebyť mincovních nálezů, pravděpodobně by přítomnost Řeků na tomto území upadla do zapomnění.

Oblast byla připojena k perské říši i s okolními asijskými oblastmi Kýrem Velikým okolo roku 550 před Kr. Před samotným vstupem makedonského vojska na baktrijské území, zde žili Skýthové, které Arriános považoval za největší z evropských národů.²⁶ Již Herodotos ve třetí knize svých *Dějin* se zmiňuje, že Gandhára byla dvacátá satrapie perské říše a patřila mezi nejznámější a nejbohatší satrapie a také jednou z nejvýchodnějších. Také se zmiňuje, že tato indická provincie zásobovala perskou armádu bojující v pátém století před Kr. proti Řekům. Dokonce přikládá i popis indických bojovníků oděné v bavlněném oblečení a ozbrojené rákosovými luky, oštěpy a šípy z rákosu s železným hrotem.²⁷ Dalším popisem ze severozápadní Indie je *Indica* sepsána Ktésiem z Knidu, jenž byl řeckým lékařem na acháimenovském dvoře v první polovině 5. století před Kr. Avšak v jeho díle se nacházejí mnohé popsané skutečnosti, objekty a jevy nereálné, imaginární a smyšlené.²⁸ V období

²⁶ ARRIÁNOS: *TAŽENÍ Alexandra Velikého*. Praha 1972, s. 151.

²⁷ THAPAR, Romila: *The Penguin History of Early India from the origins to AD 1300*. Delhi 2002, s. 156.

²⁸ Tamtéž, s. 157. V této publikaci se pro názorný příklad uvádí Ktésiov popis tygra: „in each jaw it has three rows of teeth and at the tip of its tail it is armed with stings by which it defends itself in close fight and which it discharges against distant foes, just like an arrow shot by an archer.“

panování Dareia I. se ve výčtu správních obvodů objevuje roční daň pro dvanáctý obvod jeho říše, který zahrnoval i oblast Baktrie a tato daň měla činit 360 talentů.²⁹

Na konci éry Dárea III. byl satrapou Bésos, pozdější král perské říše Artaxerxés V., jenž vládl pouze v letech 330-329. Objevuje se i v díle samotného Arriána, kde je zmíněn v souvislosti s bitvou u Gaugamély, která se odehrála 1. října 331 před Kr. a v níž díky Béssovi mohly participovat i oddíly baktrijských a sogdijských jezdů, jím přivedené.³⁰ Bitva však dopadla v neprospěch Peršanů a Dareios se uchýlil k útěku do Médie, zatímco Alexandr zajišťoval perská města i s jejich poklady.³¹ Nemůžeme říci, co přesně se na útěku Peršanů odehrálo, ale došlo během něho k sesazení Dareia a Bésos, pravděpodobně využiv a připomenuv své příbuzenské svazky s vládnoucím rodem, se stal novým perským králem a přijal jméno Artaxerxés, toho jména pátý.³² Tím se se Dareios dostal do područí Béssova a stal se obětí vyjednávání mezi perským králem a Alexandrem, kterýžto na návrh nového vládce nepřistoupil, neboť jej nepovažoval za sobě rovného, a pokračoval ve stíhání. Nakonec byl Dareios, jakožto přítěž eliminován, neboť hrozilo po přiblížení Alexandrový skupiny, že upadne do jejích rukou, a z toho důvodu mu bylo zasazeno několik bodných ran a skupina uprchlíků, nyní bez přítěže, mohla pokračovat do Baktrie, Sogdiany a Árie, čímž byly tyto regiony odsouzeny, neboť společně s nimi pokračovala i vojenská expedice Alexandra, protože ten chtěl dopadnout vzbouřence a královrahy, kteří zašli v útěku ještě dále a například arachósijský satrapa Barsaentés se uchýlil k Indům na pravém břehu řeky Indus, zatímco árijský satrapa Satibarzanés se přidal k Béssovi, respektive Artaxerxovi.³³

²⁹HÉRODOTOS: *Dějiny aneb Devět knih dějin nazvaných Músy*. Praha 2004, s. 202.

³⁰ARRIÁNOS: *c.d.*, s. 116-117.

³¹Tamtéž, s. 127n.

³²Tamtéž, s. 136.

³³Tamtéž, s. 141n.

Již v té době, jak nás Arriános informuje, došlo k prolínání a přijímání rozličných kulturních zvyklostí i na těch nejvyšších místech makedonské říše, je-li vůbec správné použít tohoto pojmenování, neboť samotný Alexandr začal nejen užívat médský šat a tiáru³⁴, tak typickou právě pro perské krále, ale zašel i dále, kdy si činil na božské uctívání, protože raději preferoval za svého otce egyptského boha Ammóna než svého biologického otce Filipa a s tím i změnil dvorní ceremoniál.³⁵ Dnes se můžeme jen dohadovat a domnívat, proč se tak událo a jaké pohnutky Alexandra k takovému kroku vedly, neboť, jak i spatříme později, jeho vojsko, sestávající se z Řeků, muselo být těmito kroky rozrušeno a frustrováno, avšak na druhé straně je pochopitelné, že chtěl-li vládnout tak obrovské říši, muselo nutně dojít ke kulturnímu synkretismu, protože v opačném případě by to mohlo přinést naopak odbojné akce vedené proti novému státnímu zřízení.

Vraťme se ale k dalšímu počínání Alexandrovu, který neváhající pokračoval v pronásledování rebelů a postupoval dále do Střední Asie a severní Indie, kde překonal pohoří Hindúkuš průsmykem Khavak, který se, pro zajímavost, nachází ve výšce 3 500 metrů, a z jihu vstoupil do Baktrie, kde se mu podařilo dobýt města Baktra a Aornos.³⁶ Z města Baktr vyrazil na konci jara proti Indům poté, co zajistil získané vojenské pozice posádky, jež byly tvořeny jednotkami vysloužilců a námezdních vojáků, dokonce se můžeme z díla Arriánova dovědět o jejich síle a to díky popisu oddílu, který byl svěřen nově ustanovenému baktrijskému satrapovi, synu Níkoláovu, Amytovi a jež čítala 3 500 jezdců a na 10 000 pěšáků.³⁷ Tito muži se stali předpokladem pro následnou helenizaci této oblasti, neboť si uchovali svou středomořskou kulturu a životní styl, přesto můžeme předpokládat i částečné splnutí s autochtonním

³⁴ Tamtéž, s. 160.

³⁵ Tamtéž, s. 164.

³⁶ MAŠEK, MICHAL: *c.d.*, s. 22.

³⁷ ARRIÁNOS: *c.d.*, s. 174.

obyvatelstvem, což nám dokládají numismatické a archeologické památky. Na indickém tažení Alexandrově můžeme sledovat další fenomén, který se objevil, a to četné masakry obyvatelstva, které, jak se můžeme jen domnívat, byly snad výsledkem těžkých a válečných střetnutí a následné změny chování i makedonského vojska společně s faktem, že vojáci se samotnou výpravou nesouhlasili a mohli si takto vybijet svou frustraci a deziluzi na místním obyvatelstvu. Dalším aspektem tohoto chování je i nové prostředí, ve kterém se vojáci ocitli a které přinášelo krom rozdílného klimatu i různé další problematkové záležitosti ve formě nemocí. Jak nám také předkládá Mašek, šlo o skutečnost setkání dvou zcela odlišných kultur, které nikdy nebyly v těsnějším vztahu, respektive se nikdy nestřetly na válečném poli, ani spolu nesousedili.³⁸

Ačkoliv se mohly podmínky pohybovat v extrémních výšinách, musíme brát na zřetel, že vojska byla tvořena prostými jedinci, kteří si chtěli pouze zachovat svůj život, aniž by se zapojovali do vyšších ideologických cílů. To můžeme demonstrovat na příkladu obléhání Massagy, kdy po zabití indického vůdce se jeho armáda přidala na stranu Makedoňanů v domnění, že budou ušetřeni, což by se dalo i předpokládat, neboť máme několik zpráv o Alexandrově smířlivém postoji a milosrdnosti k nepřátelům a zajatcům, ale o to přísnějšího v otázce zrady. Tito Indové, domnívající se, že jsou zachráněni, plánovali útěk z jeho tábora, jelikož jako členové indického národa nechtěli bojovat proti svým krajanům a z této příčiny se rozhodli o dezerci. Alexandrovi se zpráva o chystané zradě donesla a neváhající nechal tábor Indů obklíčit a všechny pobít.³⁹ V opačném případě se jeho milosrdnost odkrývá v příběhu o městě Nýsa, založené Dionýsem, jenž si podrobil Indy, ale jak sám Arriános píše, neví, který Dionýsos to měl být a odkud se do Indie měl vypravit. Sám zde nabízí alternativu, ačkoliv

³⁸ MAŠEK, MICHAL: *c.d.*, s. 28.

³⁹ ARRIÁNOS, s. 189

nemusí být vůbec reálná, zdali to byl Dionýsos z Théb, který měl vyrazit do Indie z lýdského Tmólu. Nýsané, vědomi si této skutečnosti, se snažili vyhnout Alexandrově obléhání a prosit o milost. Vyslali tedy k Alexandrovi posla, jenž se Akúfis nazýval a pronesl svou řeč:

„Králi! Nýsané tě prosí, abys jim z úcty k Dionýsovi ponechal svobodu a samostatnost. Neboť když se Dionýsos po podmanění indického národa vracel zpět k řeckému moři, založil pro své boje neschopné vojáky, kteří byli zároveň jeho zasvěcenci, toto město, aby bylo pro potomky památkou jeho putování a vítězství, podobně jako ty sám jsi založil Alexandrii u pohoří Kaukasu, jinou Alexandrii v zemi Egypťanů a četná jiná města, jež jsi už založil a jistě založíš; vždyť jsi vykonal více velkých činů nežli Dionýsos. Podle své chůvy nazval město Nýsou a zemi Nýsaiou. Také hoře, jež stojí blízko města, dal Dionýsos jméno Méros⁴⁰, poněvadž podle pověsti rostl před svým narozením v Diově stehně. Od těch časů je naše Nýsa svobodná, my, její občané, jsme svobodní a žijeme řádně podle zákonů. Důkazem toho, že naše město opravdu založil Dionýsos, ti budiž i ta skutečnost, že u nás roste břechťan, ačkoliv nikde jinde v Indii neroste.“⁴¹

Tato líbivá slova padla na úrodnou půdu, neboť sám Alexandr byl srovnán se samotným Dionýsem, je to právě on, kdo došel již tam, kde samotný bůh a jistě jej překoná. Nýsa byla tedy ušetřena a byla jí ponechána samostatnost a svoboda, neboť i samotný král byl inspirován jejich zákony a samosprávou města, která byla řízena nejlepšími občany města.⁴² Alexandr poté zatoužil spatřit posvátnou horu Méros, která byla celá obrostlá břechťanem, vavřínem a dalšími keři, jež se nevyskytují na žádném jiném indickém místě, krom tohoto. Spatřivše to s velkou radostí Řekové, počali vít věnce a klást si je na hlavu za zpěvů oslavných hymnů na

⁴⁰ Znamená stehno.

⁴¹ ARRIÁNOS, s. 196.

⁴² Tamtéž, s. 198.

Dionýsa. Poté přinesli v doprovodu krále oběti a uspořádali hostinu, při které měli při vzývání boha upadat v dionýské opojení, zahrnujíc šílené chování a vykřikování „euoé.“ Takovéto pořádané události na počest bohů byly často doprovázeny gymnickými a jezdeckými závody, které mohly domorodému obyvatelstvu zprostředkovat prvotní kontakt s řeckou kulturou, či jej přiblížit a zintenzivnit. Dokonce i místní vládcové, aby si získali přízeň nového vládce, posílali nejen dary, ale i svá vojska na pomoc proti Indům.⁴³ Můžeme jen odhadovat, do jaké míry byli tito noví indiští vojáci separováni od těch řeckých a jak intenzivní se děly mezi nimi interakce.

Při Alexandrově tažení Indií, které trvalo po dvě léta, musel překročit v Paňdžábu pět řek, což bylo na tehdejší dobu úžasný výkon, neboť obrovská armáda složená z několika tisíc mužů, limitována technologickým vybavením, musela přejít řeku, aniž by mohli užít mostu. Při jednom takovém překročení se strhla obrovská bitva, jež je pojmenována historiky jako bitva u řeky Hydaspés, kde byla indická vojska pod velením krále Póra poražena a ztratila bezmála 20 000 pěších vojáků a na 3 000 jezdců, dokonce zde padli i dva Pórovi synové i se všemi vojevůdci.⁴⁴ Řeckým vojákům se naskytla i nevídaná kořist ve formě ozbrojených, bojovných slonů. Vítězný král se rozhodl o vyslání posla a jako prvním byla tato funkce přiřčena Taxilovi, Pórovu nepříteli, indický král, spatřiv jej, pojal podezření a hodil po něm kopím. Dalším mužem k indickému králi poslaný byl Meroés, který byl naopak dávným Pórovým přítelem. Tato volba se ukázala jako správná, neboť se vládce nechal nejen občerstvit, ale i přemluvit k setkání s Alexandrem Makedonským.⁴⁵

Můžeme dnes děkovat Méroovi, neboť domohl k významné události v zaznamenaných dějinách, neboť se prvně sešel panovník evropského původu reprezentovaný osobou

⁴³ Například Ind Taxilés, jenž Alexandrovi daroval krom jiných darů i na sedm set indických jezdců. In: ARRIÁNOS: *c.d.*, s. 199.

⁴⁴ Tamtéž, s. 216.

⁴⁵ Tamtéž, s. 217.

Alexandra Velikého a jeho protějšku, krále indického, Póra. Je ke cti Alexandrovi, že nejen jednal s Pórem dle jeho královského původu, ale také mu zanechal vládu nad jeho Indií, ale přidal mu i další území, čímž, dle Arriána, byl položen základ pro věrné přátelství mezi těmito králi.⁴⁶ Na oslavu tohoto vítězství zde byla založena města Níkaia a Búkefala, na památku svého věrného koně, jenž s ním prožil a prošel různými útrapami a nebezpečím a zde, v zemi indické, zemřel stářím a vyčerpáním.⁴⁷

Při svém dalším putování mu v cestě stály 2 přírodní překážky, ztělesněné řekami Hydraotés a Hyfasis. U poslední zmíněné se ovšem jeho vojáci vzbouřili, neboť odmítali pokračovat dále, přesto, že Alexandr se zdráhal k návratu, byl svým vojskem přemluven, a tudíž se stala řeka Hyfasis i přirozenou hranicí jeho říše. Právě při tomto pochodu se udál jeden z fenoménů indického tažení Alexandra a to masakru obyvatelstva. Během Alexandrový výpravy proti jednomu ze satrapů horských Indů, Sambovi, bráhmani využijíce obratně této situace a po přemluvení Músikana vyvolali vzpouru, která však byla potlačena a po dobytí jejich města byli všichni indiští mudrci popraveni. Toto byl však politický akt, nikoliv zaměřený záměrně proti určité společenské třídě, či z důvodu náboženského.

Naopak musíme říci, že Řekové byli indickými bráhmany fascinováni a leckdy je chválí v kontraposici k Řekům. To můžeme spatřit v samotném díle Arriánově, protože se v kapitole o indických mudrcích, věnuje i Alexandrově touze, která se nespokojí ani s tím, kdyby spojil celou Asii s Evropou.⁴⁸ To uvádí v souladu s vyprávěním pojednávajícím o příchodu Alexandra k bráhmanům, kteří stáli na zemi a dupali do ní. Toto nezvyklé přivítání a jednání vyvolalo v Alexandrovi údiv a neváhajíc se zeptal. Odpovědí mu z Arriánova vyprávění bylo:

⁴⁶ Tamtéž, s 218.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž, s. 273.

„Králi Alexandře, každý člověk má tak velký kus země, jak velký je tento, na kterém stojíme; ty však, člověk zrovna takový jako ostatní až na to, že se mícháš do cizích věci a jsi zpupný, táhneš ze svého domova přes takový kus světa a způsobuješ potíže sobě i jiným. A přece, až za krátký čas zemřeš, dostaneš tak velký kus země, jaký tělu postačí k pohřbení.“⁴⁹

Alexandr chválí tato slova, avšak v protikladu k nim, zatoužil po tom mít jednoho takového mudrce ve svém doprovodu a to především díky tomu, že choval obdiv k jejich sebeovládání. V otázce indických mudrců, jejich společenství, chování a filosofie je třeba přejít k Megasthenovi, který nás o nich obšírně informuje ve své *Indice* rozlišujíc dva druhy těchto filosofů a tvrdí, že jedni žijí v horách a mají uctívat boha Dionýsa a také s tímto kultem spojené zvyky, jako jsou například Bakchanálie. Naopak druzí žijí v údolí a uctívají Hérakla. Ovšem musíme předpokládat, že se jedná především o ztotožnění řeckého božstva s místním, aby bylo dosaženo bližšího porozumění pro antické čtenáře.⁵⁰ Také se u něj objevuje rozdělení na bráhmani a šramany.⁵¹ Bráhmani přijali nezávislý život, nemají manželek ani dětí, založený na propojení s přírodou, proto se vyhýbali příjmu zvířecího masa a potravin upravených na ohni, chodili nazí, považujíce tělo za obal duše, jež bylo dáno od boha. Byli, dle Megasthena, považováni za více konzistentní ve svých názorech a čas trávili seriózními rozmluvami, v nichž se obvyklým tématem objevovala smrt, která pro ně znamenala vstup do skutečného a šťastného života a naopak život byl připodobňován k životu dítěte v lůně. Dále věří v to, že cokoliv člověka potká, ať zlé, či dobré, je pouze snová iluzi, protože může na každého jedince působit odlišným způsobem a tak toto působení může v někom způsobit zármutek a naopak v druhém radost, ačkoliv obojí vychází ze stejného základu, tudíž se pro ně nabízí otázka toho,

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ MCCRINDLE, J. W.: *c.d.*, s. 97.

⁵¹ Šramanové pochází ze sanskrtského sramana, znamenající asketa. Dokonce se zvažuje, že to mohli být následovníci Buddhova učení. Tamtéž s. 98

jak může stejná věc působit tak diametrálně odlišně a vyvolat zcela opačné emoce.⁵² Megasthenes o nich usuzuje, že jsou lepší ve skutcích, než ve svých úvahách, což přisuzuje tomu, že svou víru zakládají především na smyšlenkách. Považují duši jako uzavřenou v několika obalech, kdy první, vnitřní obal je intelektuální, jenž se skládá z jemných, jednoduchých a nekombinovaných prvků a vytvářející intelekt spojením pěti smyslů. Druhým obalem je mentální, ve kterém se mysl spojuje s předcházejícími událostmi a s orgány. Třetí má zahrnovat tyto orgány a životně důležité vlastnosti, proto je nazýván životním či organickým obalem. Tyto vnitřní tři obaly vytváří jakýsi rám, v sanskrtu nazývaný koša, jenž slouží duši v jejím převtělování. Externí obal je tvořen hrubým tělem, které je sestaveno v určitém poměru spojením hrubých prvků.⁵³ Dokonce zde uvádí, že se bráhmanská filosofie shoduje s těmi Řeky, kteří věří v pomíjivost, v začátek a konec světa. Naší planetu, jejímž hlavním princem při utváření byla voda, pokládají do středu vesmíru. Z pohledu pozdějších názorů, tedy především těch středověkých, se zde objevuje i nadčasová, ačkoliv ne výjimečná, myšlenka o kulovitém tvaru naší planety. Při svých výkladech o budoucích věcech a rozhodnutích či témat o budoucnosti využívají, podobně jako Platón, alegorie.⁵⁴ Podobně i v jeho dialogu *Faidón* se objevuje stejná myšlenka o duši, která je vnímána jako otrok v těle, podobně jako válečný zajatec. Stejnou doktrínu zastával i Pýthagorás a v jeho návaznosti pythagorejci, pro které je signifikantní taková podobnost jejich filosofie k té indické, že to výrazně podporuje domněnku o mnohých výpůjčkách z Indie a i to, že samotný Pýthagorás ji měl navštívit. Za vlastní nepřátele indičtí mudrci považují smyslné choutky reprezentované

⁵² Tamtéž, s. 100

⁵³ Tamtéž, s. 120.

⁵⁴ Tamtéž, s. 101.

obžerstvím, hněvem, radostí, smutkem a především touhou, přesto je možné tyto soupeře porazit a tak se dostat blíže k samotnému bohu, což je jejich nejvyšším cílem.

Šrámani, o nichž je zpráva stručnější, jsou popsáni jako mudrci, kteří žijí v lesích a živí se listy stromů a plody, šaty z kůry jsou jim oblečením a jako askéti se zdržují pohlavního styku i pití vína. Jsou však natolik vážení, že jim je dovoleno komunikovat s králem, který se s nimi radí a konzultuje záležitosti království. Mezi samotnými šrámany vynikají ti, kteří jsou nazýváni Hylobioi. Uvádí, že tito askéti jsou výbornými lékaři především díky jejich znalostem člověka, lidského těla a přirozenosti člověka, což jim umožňuje vyléčit impotentní pár nebo určit pohlaví nenarozeného dítěte. Jelikož se chtějí oprostít od připoutanosti ke svému tělu, zůstávají celý den v jednom postoji, což jim pomáhá k odolnosti vůči bolesti.⁵⁵

Po nastínění situace mezi indickými gymnosofisty, jak byli tito mudrci Řeky nazváni, se vraťme k samotnému Alexandrovi, který přemáhán touhou, chtěl jednoho z nich pro sebe získat a neváhající za nimi vyslal Oneskrita.⁵⁶ Avšak Dandamis, ze všech nejstarší, podmanitel svého těla i duše a učitel ostatních, vyslyšev poselství o velké odměně v případě, půjde-li s ním, v opačném však o uříznutí hlavy, aniž by narušil svůj postoj, mírně zvedl hlavu a odvětil:

„I já jsem syn Diův, je-li jím Alexandr. Nic z toho, co má Alexandr, nepotřebuji, neboť se mi v přítomné době vede dobře. Současně vidím, že těm, kteří se s ním toulají po tolika zemích a mořích, z toho neplyne nic dobrého a všechno jejich dlouhé bloudění nemá žádný cíl. Proto netoužím po ničem z toho, co by mi Alexandr mohl dát, a také se nebojím, že bych mohl být odloučen od něčeho, co má Alexandr ve své moci. Pokud žiji, stačí mi plody, jež skýtá indická země, a až zemřu, budu zbaven nevhodného spolubydlícího – svého těla.“⁵⁷

⁵⁵ Tamtéž, s. 102.

⁵⁶ Tamtéž, s. 124.

⁵⁷ ARRIÁNOS: c.d.,s. 274.

Alexandr, vyslechnuv tuto zprávu, chtěl o to více se setkat s Dandamem a tak se tento mudrc, i když starý a nahý, stal přemožitelem dobyvatele mnoha národů. Přesto Alexandr zaznamenal úspěch, neboť se k němu přidal Kalanos⁵⁸, avšak i samotným Megasthénem označovaný za odpadlého od své vlastní filosofie a víry, nedostatečný ve své sebekontrolě, který raději následoval jiného pána než boha. Krále doprovázel do Takšašily a dále, ale v Persidě započal chřadnout, přestože předtím nikdy nestonal, a proto se rozhodl pro dobrovolnou smrt dříve, než aby jej postihla v důsledku nějakého utrpení, jež by mohlo ovlivnit jeho dosavadní způsob života. Na základě tohoto rozhodnutí byla postavena hranice, ke které byl nemohouce přinesen na nosítkách, věnčen dle indického obyčeje a za zpěvu indických hymnů k počtě bohů.⁵⁹ Před vstupem do hranice se políbil se všemi svými přáteli, ale pouze k Alexandrovi odmítl přistoupit a políbit jej, neboť prohlásil, že se setkají a políbí v Babylóně. Poté vstoupiv do ohně se ani nepohnul, nedal najevo bolest a dokázal tak vůli člověka, která, rozhodne-li se něco uskutečnit, může být skutku silná a nepřemožitelná.⁶⁰ Alexandr, ani nikdo z jeho doprovodu, nevěnoval Kalanovým prorockým slovům o Babylóně pozornost. Ta se však skutečně vyplnila, neboť skutečně 32 letý Alexandr v Babylóně podlehl nemoci roku 323 před Kr.⁶¹

Dnes se můžeme pouze domnívat, do jaké míry Alexandr aplikoval do svého života veřejného i soukromého vlivy orientální, indického původu. Jak nám dokazují prameny, nejsignifikantnějším příkladem je samotná jeho svatba s Rhóxanou, dcerou Baktra Oxyarta.⁶²

⁵⁸ Kalanos je zřejmě jméno, které mu bylo dáno od Řeků, neboť Plútarchos jej nazývá Sphines. Jako vysvětlení udává, že namísto řeckého pozdravu χαίρε užíval καλέ, což může být sanskrtská obdoba kalyána užívaná pro oslovení osob. In: MCCRINDLE: *c.d.*, s. 106.

⁵⁹ Typický zvyk indických mudrců. Dokonce v Athénách se mělo udát upálení stejným způsobem. Mělo se jednat o gymnosofistu z Caesarova dvora. Dle Strabóna se měl nazývat Zarmanochegas, avšak dle Dia Cassia Zarmas. Indický hrob je stále možno navštívit. In: MONESTIER, MARTIN: *Dějiny sebevražd: Dějiny, techniky a zvláštnosti dobrovolné smrti*. Praha 2003, s. 355.

⁶⁰ ARRIÁNOS: s. 274.

⁶¹ ARRIÁNOS: s. 310.

⁶² Tamtéž, s. 178.

Jak vysoké bylo postavení Rhóxany vůči dvoru a samotnému Alexandrovi, aby mohla prosadit své kulturní zvyklosti, dnes můžeme jen odhadovat. Jak nám dokazují zanechané zprávy, Alexandr, ve své pragmatičnosti, přijal mnoho orientálních a pro řeckou kulturu cizích prvků, které měly spíše symbolizovat sjednocení jeho říše a posílit svazek všech národů v ní obsažených, což však na druhé straně vedlo k frustraci řeckých vojáků, kteří se právoplatně mohli cítit jako dobyvatelé a tedy dominantnějšími, neboť to byli oni, kdo prošli bitvami u Issu, Gaugamél a Hydaspu, kde pokořili nyní do říše včleněné národy. Dalším symbolickým aktem sjednocení byla hromadná svatba v Súsách, během které se krom Alexandra, jenž ještě pojal za manželku nejstarší dceru Dareiovu Barsinu, vdali i další jeho spolubojovníci a přátelé za asijské ženy, nevyjímaje těch baktrijských.⁶³ Tento fenomén nebyl však omezen nejen na sféru soukromého života, ale projevoval se i v té veřejné a to především v armádě, jelikož, jak již bylo řečeno výše, během indického tažení byl Alexandr a jeho armáda zásobována také místními, tedy indickými bojovníky, kteří byli inkorporováni již do promíšené řecko-perské. To se zprvu dělo na základě darů, skrze něž vlastně místní vládci upláceli svými vojáky makedonské dobyvatele, ale v pozdější době se tak činilo cíleně, jak nás Arriános informuje.⁶⁴ Ti sebou chtě, nechtě, museli přinést nejen své kulturní zvyky a životní styl, ale i náboženské tradice.

Dalším aspektem, který je třeba zvážit, ačkoliv však nemáme k němu zanechané bližší zprávy, je otázka toho, do jaké míry byl Alexandr fascinován indickými gymnosofisty, neboť Megasthenés a později i Arriános nás o Makedonově okouzlení těmito muži informují. To se nám vyjímá nejen z jeho počínání a chování k těmto mužům, ale i z toho, že toužil je mít po svém boku, což se mu podařilo v osobě Kalanově. Nabízí se i myšlenka, jak velká byla interakce

⁶³ Arriános, s. 277nn.

⁶⁴ Tamtéž, s. 279.

mezi Kalanem a samotným králem a do jaké míry na sebe nechal působit a ovlivnit se tímto mudrcem a indickou kulturou. Vezmeme-li v úvahu to, že žádný řecký spisovatel před Alexandrovým obdobím, nenalzáme to ani u Arriána či Megasthena, se nezmiňuje o indických bozích, neboť se domníváme, že zde dochází ke ztotožnění indických bohů s těmi řeckým, jak se nám demonstruje na kultu Šivy, jenž je identifikován s Bacchovým⁶⁵, stává se velmi obtížné určit, zdali Alexandros přinášel i oběti místnímu indickému božstvu. Je přirozené, že mnohé aspekty indického náboženského života připodobňovali k tomu řeckému, k čemuž dopomohla i bájná výprava Dionýsa a Hérakla do Indie, jelikož v mnohých prvcích viděli své kořeny v Řecku a tak bylo možné, že když Makedoňané spatřili v Indii krávy s vypáleným kyjem, bylo to pro ně důkazním materiálem toho, že Hérakles, stejně jako oni, skutečně došel do Indie.⁶⁶

Je také zajímavé, že mnozí tibetští učenci a lamové prohlašují, že v okamžiku smrti Alexandra v Babylóně bylo možné, že zemřel jako buddhista.⁶⁷ Tato zmínka o víře Alexandra je však velice výjimečná a v západní části světa nerozšířena, ani neprozkoumána, proto by bylo zajímavé tuto domněnku blíže probádat. Na druhé straně se musí upozornit, že žádný z autorů, který zanechal zprávu věnující se Alexandrově výpravě, se nezmiňuje o Buddhově učení, ani o jeho následovnicích. Jak nás však informuje McCrindle, nestalo se tak pravděpodobně z důvodu, že by se Řekové v Indii s buddhismem a buddhisty nesetkali, z historického hlediska by to ani nebylo možné, protože právě v tomto období byl znatelný rozvoj buddhismu v Indii, ale pro podobnost indických náboženských systémů. Přesto, jak již bylo zmíněno výše, se objevují názory, že právě třída šramana, respektive hylobioi, může reprezentovat vyznavače Buddha, protože Megasthenova pasáž z fragmentu XLIII může mít různé interpretace, a tudíž

⁶⁵ MCCRINDLE, s. 111.

⁶⁶ ARRIÁNOS, *c.d.*, s. 199.

⁶⁷ NYDAHL, Ole: *Moje cesta k lamům*. 2. vydání. Brno 2005, s. 13.

je možné, že přeci jen se i Βούτα v pramenech nepřímo objevuje.⁶⁸ Je však pochopitelné, že pro mnohé Řeky, kteří došli do Indie, bylo těžko rozpoznatelný rozdíl mezi indickými náboženstvími, jejichž základní struktura je v mnohém velmi podobná a mnohdy jedno vychází z druhého. Především u Megasthena, který měl pobývat na indickém královském dvoře, je zarážející, že tuto skutečnost, zcela vynechal a nijak se k ní nevyjádřil.

Nesporným faktem této dobrodružné výpravy je, že díky ní započaly vstupovat indické ideje do helénistického a středozevního světa a staly se součástí mnohých filozofických škol, proto je třeba hledat základy některých agnostických škol na východě, což se odráží na příkladu novoplatonismu, jež přežil staletí.⁶⁹ Zajímavým přínosem by byly i zprávy indické provenience týkající se Řeků a jejich invase, ale v tomto případě narážíme na to, že nás bráhmanské texty příliš neinformují o *yavana*, značící sanskrtský termín pro Řeky, který je nejpravděpodobněji odvozený od *yauna* odkazující na Lóny, jak máme doloženo již z achaimenovských napsů a znamenající obecně přicházející jedince ze západu.⁷⁰ Nemůže však tvrdit, že by se Řekové v indických pramenech nevyskytovali vůbec, neboť v pozdější zprávy se zmiňují o Řecích, ale v kontextu nelichotivém a nenávistném, což může být vysvětlováno živou vzpomínkou na Alexandrovo nepřátelství vůči bráhmanům či kvůli pozdějším činům řeckých vládců v oblasti Baktrie a severní Indie, kteří mnohdy tíhli k patronaci sekt, jež byly v kontradikci s bráhmanismem. Naopak v buddhistických textech je zase zvědavě zkoumána řecká společnost a především její rozdělení na pány a otroky, neboť v tom spatřovali kastovní stratifikaci.⁷¹

⁶⁸ MCCRINDLE, *c.d.*, s. 105

⁶⁹ THAPAR, Romila: *c.d.*, s. 159.

⁷⁰ Tamtéž, s. 160.

⁷¹ Tamtéž.

Tato kampaň Alexandra Velikého byla úspěšná a prospěšná hned z několika důvodů. Vezmeme-li v úvahu vzdálenost polohy začáteční a konečné, ze které se Alexandr vydal nazpět, musí se uvážit, že tato několikatisícová trasa musela být doprovázena značnou infrastrukturní činností, která měla za následek zpřístupnění cesty mezi severozápadní Indií vedoucí přes Afghánistán do Iráků a odtud do východního Středomoří, což mělo vliv na obchod, který se zrychlil. O Alexandrových krocích nás neinformuje nic lépe, jako jeho hojná činnost v zakládání nových měst, které můžeme vystopovat do dnešních dnů. V Baktrii mezi nejznámější patřila *Alexandreia Areion*, která se dnes nachází poblíž Herátu, a *Alexandreia na Óxu*, neboli *Alexandreia Oxiané*, čili dnešní Ai-Khanoum, v Arachósii to byla *Alexandreia Arachotos*, což je dnešní Kandahár, a *Alexandreia Gazaka*, dnešní afghánské Ghanzi.⁷² Nejvzdálenější byla *Alexandreia Eschaté* ve Fergáně, jež je lokalizována v dnešním Tádžikistánu poblíž Chodžentu.⁷³ Tato zakladatelská aktivita měla několik základních významů, mezi nimiž vyniká snaha o vytvoření opěrných bodů, které zároveň vytváří síť obchodních středisek se svou středomořskou kulturní orientací.⁷⁴ Obchod zboží byl brzy následován i výměnou myšlenek a ty se staly evidentní v následujících obdobích v mnoha sférách lidského vědění.

⁷² MAŠEK, MICHAL: *c.d.,s.* 26

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž.

ŘECKÉ OSTROVY UPROSTŘED ASIE

V následující kapitole se podíváme na proces a průběh vývoje nejvýchodnějších perských satrapií po smrti Alexandra Velikého, definované jako oblasti Baktrie, které byly jím spojeny, neboť on svými výboji započal novou éru ve vývoji evropských a asijských zemí, jež byly doposud od sebe izolovány v podobě blízkovýchodní perské říše, jelikož velikost Alexandrova impéria, přesahujíc všechna panství do té doby sjednocená, přineslo nové možnosti pro mezinárodní interakci a výměnu, ačkoliv můžeme být podotknuto, že je možné vnímat tento Alexandrův podnik jako invazi a vpád do nezávislých územních celků, podobně jako u procesu stěhování národů, na který je možno ambivalentně pohlížet jako pouhou migraci, ale zároveň jako invazi barbarských kmenů. Podobně bychom mohli nazírat i na tento fenomén, ačkoliv z našeho západního pohledu by se mohlo obhajovat tím, že tento vpád byl přínosem pro obě strany, neboť, jak si posléze v nadcházejících kapitolách ukážeme, docházelo k pozitivním výměnám mezi oběma kulturami. Můžeme říci, že takovýto pohled potvrzuje propagandu přímo či nepřímo vytvářenou a tedy přejímanou antickými autory, kdy, podobně jako Dionýsos s Héraklem, se i Alexandr vydal do Indie, abych je v jejich skutcích předčil, neboť samotní bohové se v nemalé míře zasadili o kulturní, sociální, politicko-náboženské zušlechtění Indie, které jsme si popsali v kapitole první.

Podívejme se tedy na vývoj, jenž se odehrával po Alexandrově smrti v centrální Asii, respektive severní Indii, Pákistánu a Afghánistánu, jelikož právě zde na tomto území se řečtí vojáci a osadníci usazovali společně se svými středomořskými zvyklostmi a kulturou, ačkoliv je třeba připustit, že nepřišli do oblasti řeckým vlivem nedotčené, protože máme epigrafické důkazy o řecké přítomnosti již v dobách Achaimenovců, třebaže nebyla příliš silná. Rostoucí migrací Řeků v tomto prostoru dochází k postupné řecké dominanci nad autochtonním

obyvatelstvem podpořena Alexandrovým panstvím a pozdějšími helénistickými státy, ze kterých se nakonec vydělilo samostatné helénistické řecko-baktrijské a později indo-řecké království, v nichž se prosazuje synkretická řecká kultura vytvářející vysoce kvalitní výtvarné umění. Tyto státní celky však nakonec v důsledků vnějších a vnitřních podmínek upadají a jsou pohlceny do okolních nově vzniklých a vzrůstajících státních celků, což ale nemění na faktu, že je řecký vliv patrný i v následujících dekadách, co již faktická nadvláda a moc Řeků byla poražena.

Ačkoliv se zprvu řecko-baktrijská království nacházela v bezprostředním styku se seleukovskou říší, ze které se vydělila, je nakonec tato spojitost narušena vpádem Parthů, kteří řecké panství rozdělí. To se nám odráží i v pramenech, jelikož bylo obtížnější zprostředkovat si informace o těchto odlehlejších územích, což je sledovatelné od častějších písemných zmínek až po jejich úplné vymizení, jež můžeme přikládat i objevení tzv. monzunové stezky, jak nás informuje Periplus, ke konci 2. století po Kr., která značně omezuje pozemní obchod a vyhýbá se Baktrii, který byl zdoluhavý a jistě i riskantní. Mezi základní a hlavní písemné prameny řecko-římské provenience, které nás informují o těchto asijských Řecích, patří Justinus, respektive jeho výtah z *Hitoriae Phlippicae* od Pompeia Troga, Polybios z Megalopole a jeho *Historiai*, Plútarchova *Éthika* (obvykle se uvádí v latinské obdobě *Moralia*), Strabón a jeho *Géografika*. Indické, respektive asijské, provenience se nám zachovaly různé epigrafické nápisy, mezi nimiž vynikají nápisy z Héliodorova sloupu, Héliodotův nápis objevený v Kuliábu, nápis ze Sloní jeskyně a stély z Reh a objevených ostrakách.⁷⁵ Mezi písemné prameny je na předním místě buddhistický text *Milindapañha*, v němž vystupuje indo-řecký král Menandros,

⁷⁵ MAŠEK, Michal: c.d.,s. 338.

a také zmínky o řeckých království čínské provenience od Čang-Čchien, jenž žil v druhém století před Kr.⁷⁶

Mezi nejvýznamnější pramen však patří archeologické nálezy a především ty mincovní, neboť až ty nám plně dokázaly a poodhalily přítomnost Řeků v těchto asijských oblastech. Dokonce dr. Schlumberger po archeologických výzkumech, jež se staly pro něj zklamáním a nepřinesly toužebné důkazy, v letech 1924 až 1925 na pahorku Bala Hissar prohlásil, že řecko-baktrijská království jsou přelud.⁷⁷ To se změnilo s výzkumem prováděným francouzskou skupinou vedenou P. Bernardem v letech 1965 – 1967 v afghánské vesnici Ai-Khanoum ležící na soutoku řeky Amu-Darji (antický název pro Óxus) a Kokči, jejíž název z uzbečtiny je Měsíční dáma. Bylo zde odkryto antické město oplývající kolonádami, gymnasiem, chrámy, bránami a akropolí.⁷⁸ V této lokalitě bylo následně odkryto antické divadlo pro 6 000 diváků, soudní dvůr s peristylem, fragmenty akrolitických soch s téměř metrovými chodidly sochy boha Dia a krom dalších předmětů denního užití i hrob Kineův, jenž měl býti významným obyvatelem města a snad i důstojníkem Seleuka I.⁷⁹ V následných letech docházelo k dalším objevům v těchto oblastech, které pomáhaly doplnit mozaiku této nepříliš probádané historické etapy a panovníků v ní vládnoucích. Tyto mincovní nálezy nám poskytují nejen tak cenné informace o panovnících, ale samotné jsou nositelky řeckého vlivu v titulatuře a zobrazeních panovníka či ochranného božstva. Stávají se zřejmým důkazem koexistence řeckých a asijských prvků, což můžeme demonstrovat na uplatnění attického a indo-řeckého váhové systému, jenž vznikl na

⁷⁶ Tamtéž, s. 332

⁷⁷ Tamtéž, s. 47.

⁷⁸ Tamtéž. Dokonce Vogelsang nás informuje o objevení řeckého nápisu. Ty obsahují delfský aforismus, a dokonce pasáž z díla Aristotelova. VOGELANG, Willem: *Dějiny Afghánistánu*. Praha 2010, s. 132.

⁷⁹ Tamtéž, s. 48. Na jeho hrobu se našel i známý delfský aforismus:

*„V dětství se dobře chovej
aby ses v mládí stal pánem sebe sama,
Jako muž buď spravedlivý
Ve stáří si zachovej jasnou mysl
Pak tě smrt nezaskočí.“*

základě rozdílných hmotností, složitosti přepočtu a určení kupní síly mezi attickou drachmou a karšápanou,⁸⁰ ale taktéž na opisech řeckých a dvojjazyčných.⁸¹

Těsně před smrtí Alexandra Velikého se jeho přátelé zeptali, komu bude svěřena vláda, avšak z Alexandrových úst vyslechli pouze „*Nejlepšímu*.“⁸² Pouhé toto slovo spustilo řetězec událostí, jenž jsou současnou historiografií nazývány jako války diadochů, tedy Alexandrových nástupců. Ponechána Alexandrova říše bez přímého dědice a následovníka byla nakonec rozdělena na tři celky, v jejichž čele stáli Antignos Monofthalmos v Makedonii, Ptolemaios v Egyptě a konečně Seleukos ve východní části, jehož panování je datována od roku 311 před Kr. a jež se v podstatě započala rozpadat okamžitě poté, co Seleukos zemřel.

S nástupem seleukovských vládců se začal uplatňovat systém staršího a mladšího krále, který je patrný již od panování Seleuka určiv svého syna Antiocha vládou nad východními satrapiemi a jenž byl později užíván i řecko-baktrijskými králi.⁸³ Před příchodem Seleukovců a poté během jejich vlády ve východních částech říše vládl satrapa Sófytés v letech 311 – 295 před Kr.⁸⁴ Seleukos, upevniv svou vládu ve Středozeří, započal s kolonizací⁸⁵ a helenizací východních satrapií a posléze se vydal na indické tažení, ve kterém se střetl s indickým panovníkem Čandraguptou vládnoucím v severní a střední Indii, který v letech 323 a 322 vojensky rozšířil své panství až do jižního podhůří Hindúkuše, po jehož navrácení Seleukos toužil.⁸⁶ Výsledek bitvy nám není znám, víme pouze to, že Seleukos Indii opustil a přenechal

⁸⁰ Tamtéž, s. 51.

⁸¹ Taméž, s. 10.

⁸² ARRIÁNOS: *c.d.*, s. 309.

⁸³ Tamtéž, s. 38,

⁸⁴ MAŠEK, Michal:*c.d.*, s. 34.

⁸⁵ Tato kolonizační vlna se týkala především oblasti Baktrie, kde docházelo k zakládání řeckých poleis a to především z důvodu blízkosti k indickému království. Tento proces však vyvolal nevoli Skýthů, jež přinesla mnoho nájezdů, proto můžeme u řeckých sídlech sledovat rozsáhlé obehnání hradbami, zaznamenané i Strabónem. In: VOGELSANG, Willem:*c.d.*,s. 129nn.

⁸⁶ Tamtéž, s. 50.

také území jižně od Hindúkuše⁸⁷ výměnou za 500 válečných slonů, které od indického suveréna obdržel.⁸⁸ Současně byla uzavřena smlouva a sňatku a vzniku aliance, neboť jedna z dcer helénistického vládce odešla na maurijský dvůr a s ní ji mohla doprovázet i její řecká dámská suita.⁸⁹ Taktéž byl zahájen diplomatický styk mezi těmito říšemi, což bylo spojeno s výměnami vyslanců⁹⁰, dokonce v maurijské Patáliputře vzniklo v městské administraci speciální kolegium, jenž se staralo a zabývalo blahem příchozích západních návštěvníků, z čehož snad můžeme usuzovat hojnější návštěvy v tomto městě.⁹¹ Roku 281 před Kr. je Seleukos I. zabit a na jeho trůn se dostává jeho spoluvládce a syn Antiochos I. Sótér, jenž vládne celých 20 let a roku 261 umírá.⁹² Poté se panovníkem stává jeho mladší syn Antiochos II. Theos, který je pro baktrijské území a dějiny zásadní, neboť během jeho vlády, jež byla poznamenána válkou s ptolemaiovským Egyptem, dochází k trvalému odtržení Baktrie od seleukovské říše provedené satrapou Diodotem a simultánně k odtržení i území ovládaného satrapou Andragorem, jenž byl později zabit zakladatelem Parthské říše Arsakem.⁹³ Tím byly položeny základy nového řecko-baktrijského království, v jehož čele se postupně vystřídal 3 panovnické rody Diodotovců, Euthydémovců a Eukratidovců, jež byly pravděpodobně vzdáleně příbuzné se Seleukovci a pojmenované po svých zakladatelích.⁹⁴ Od tohoto okamžiku docházelo k několika jevům spojených s baktrijskou oblastí, které můžeme vysledovat, mezi nimiž mezi prvními je postupný jižní posun království, se kterým je současně spojen i úbytek zpráv o něm

⁸⁷ Jmenovitě oblasti Gandháry, Paropamisu zahrnující údolí Kábulu, Arachósii, Gedrósii, které měli býti osídleny podle Strabóna a Plinia Indy. In: VOGELSANG, Willem: *c.d.*, s. 126.

⁸⁸ THAPAR, Romila: *c.d.*, s. 176.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Jedním ze Seleukových vyslanců byl nám známý Megasthénés.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² MAŠEK, MICHAL: *c.d.*, s. 40.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tamtéž, s. 92.

v řecko-římských pramenech a s následnými potížemi v určení rodových linií jednotlivých panovníků.

Po smrti indického Bindusáry, jenž je Řekům znám jako Amitrochatés⁹⁵, se na maurijský trůn dostává vnuk Čandragupty, Ašóka⁹⁶, jenž vládl v letech 273 – 232 před Kr. a který je významnou postavou nejen indického subkontinentu, ale i světových dějin, neboť se stal prvním indickým panovníkem, který, uviděv ukrutné válečné scény po dobití města Kalinga, přijal Buddhovo učení, což mělo za následek založení mnoha klášterů a rozšíření buddhismu za hranice jeho říše.⁹⁷ Pozastavme se u tohoto panovníka, protože ten je nám známý především ze svých skalních nápisů⁹⁸, jenž nechal vytesat po celé své říši a některé jsou dokonce sepsány i pro řecké a aramejské obyvatelstvo žijící na severozápadní hranici říše v jejich jazyce, což je velice příhodné a prospěšné pro jazykovědce, jelikož to napomohlo objasnit mnoho víceznačných a sporných prákrtských termínů.⁹⁹ Objevuje se zde i dharma s jejím řeckým překladem εὐσεβεια, což může být překládáno jako ono Buddhovo učení, avšak také může označovat více obecný pojem pro etické chování, jenž nám dokládá, že koncepty některých ediktů jsou přizpůsobeny filozofickému diskurzu daného jazyka, proto je například třeba číst a chápat aramejské nápisy v kontextu se zoroastrismem.¹⁰⁰ Zajímavostí, nad kterou se zamýšlí Romila Thapar, je, že se v řecko-aramejských versích nevyskytuje žádná reference na buddhismus, což nás může vést k tomu názoru, že tyto edikty neměly

⁹⁵ Tento řecký ekvivalent jeho jména ze sanskrtského amitraghāta znamenající zabiják nepřátel. Podle Athenaea měl žádat od Antiocha I. řeckého vína, fíků a filozofů. In: WOGELANG, Willem:c.d., s. 128.

⁹⁶ V řeckých nápisích a ediktech z Kandaháru je zaznamenán pod jménem Pijadasi

⁹⁷ Tamtéž, s. 51.

⁹⁸ První text aramejským písmem umístěný na kamenné desce byl nalezen poblíž Púle Darunta nedaleko Džalálábádu v roce 1932. Následně v letech 1969 – 1973 došlo k objevení mnoha textů v údolí řeky Laghmín asi 10 km severozápadním směrem od jejího soutoku s řekou Kábul. Bilingvní řecko-aramejský nápis, označovaný jako Kandahár I, byl nalezen roku 1958 ve starém Kandaháru, kde byl na kamenu v roce 1963 nalezen další řecký text, který pravděpodobně původně obsahoval všech 14 Ašókových ediktů. In: WOGELANG, Willem:c.d., s. 128.

⁹⁹ THAPAR, Romila:c.d., s. 179.

¹⁰⁰ Tamtéž.

propagandistický záměr.¹⁰¹ Dnes jsou nám velice dobře známy, díky těmto ediktům, jeho delegace do okolních království, jež měly za cíl posílit obchod a obeznámit helénistický svět o tom indickém a vzbudit o něj zájem. Ve svých nápisech vyjmenovává jména panovníků ze západního světa, se kterými vedl diplomatický styk.¹⁰² Po smrti tohoto panovníka dochází k rozpadu jeho království na menší celky, které vznikly také v oblasti Gandháry, Paropamisu a Takšašily.

Vraťme se zpět k Diodotovi I. a jeho nově vznikuvšímu řecko-baktrijskému království. Tento proces však nebyl náhlý, protože Diodotos se pozvolna uvolňoval z mocenského pole Antiocha II. a následně přijal královský titul doložený na mincovních nápisech a záznamech, čímž byla založena řecko-baktrijská dynastie Diodotovců. Tento čin byl také možný díky vzniku parthského panství mezi Baktrií a královstvím Seleuků.¹⁰³ Tato dynastie si svého postavení moc neužila, neboť již následující panovník Diodotos II. byl usmrcen, pravděpodobně protože změnil politickou orientaci od Seleuků na Parthy, což se považuje také za jeden z důvodů jeho zavraždění Řekem z Magnésie, Euthydémem.¹⁰⁴

Tímto činem byla nastolena vláda nové euthydémovské dynastie, která legitimizovala svůj nárok na trůn, berouc příkladu Alexandrova, eliminací syna vzbouřence, jelikož ten, po změně své politiky, ohrozil seleukovské zájmy.¹⁰⁵ V případě krále Euthydéma I., jehož busta se nám zachovala v římské Vile Albani a jenž je považován za jednoho z největších řecko-baktrijských panovníků, neboť si upevnil moc a připojil ke své říši i oblasti Margiany,

¹⁰¹ Tamtéž, s. 180.

¹⁰² V ediktu č. XII čteme, že vyslal posly do říše Amtijogy (Antiochos II.) a za jeho říši, do zemí čtyř králů Tulamaja (Ptolemaios II. Filadelfos), Antekina (Antigonos Gonátás), Maka (Magás z Kyréné) a Aikjašudala (Alexandr Épeirský či Alexandr Korintský). In: VOGELSANG, Willem:c.d., s. 129.

¹⁰³ MAŠEK, Michal:c.d., s. 93.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 96nn.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 97.

Paropamisu, Arachósie, Dragiany a Áreie, máme doloženu řadu nejkrásnějších helénistických portrétních ražeb, které mohou být právoplatně řazeny mezi vrchol antického portrétního umění, neboť na jeho mincích jsou zřetelně zachyceny 3 fáze stárnutí Euthydéma.¹⁰⁶ Společně se svým synem Démétriem je zmíněn na tzv. Héliodotově nápisu, pocházejícím z 2. století před Kr. a nalezeným v Kuliábu, v němž se píše: „*Héliodotos věnoval tento vonný oltář...aby tento největší z králů, Euthydemos, stejně jako jeho syn, slavný, vítězný a významný Démétrios, byli chráněni před veškerou bolestí pomocí Fortuny a zbožných myšlenek.*“¹⁰⁷

Za vlády jeho syna Démétria I. došlo k dvouletému obléhání města Baktry Antiochem III. Velikým, které bylo nakonec odvoláno, jelikož při vyjednávání Démétrios zapůsobil na svůj protějšek natolik, že mu Antiochos přislíbil svou dceru a přiznal mu titul βασιλεύς.¹⁰⁸ Tento král, snad napodobujíc činy velkého Alexandra, podnikl válečnou výpravu do maurijské Pátaliputry, což mohlo způsobit i samotný pád této mocné dynastie, jejíž rozpadnutí se území bylo postupně zabíráno a stalo se pozdější základnou pro indo-řecké vládcy.¹⁰⁹ Ačkoliv Démétrios slavil na vojenském poli úspěchy, v jeho týlu došlo ke vzpouře vedené Eukratidem, během níž zřejmě legitimní panovník umírá. Dochází tedy k založení třetí dynastie Eukratidovců, která pravděpodobně eliminovala moc Euthydémovců a nakonec ji zničila, i když v mincovním materiálu se objevují motivy euthydémovských božských ochránců i na mincích z doby konce Eukratidovy vlády, což vede k hypotéze, že někteří z členů těchto rodů mezi sebou spolupracovali.¹¹⁰ Eukratidova téměř 30 letá vláda byla ukončena jeho vraždou, jež byla spáchána jedním z jeho synů. Tento čin nám zprostředkoval Justinus, avšak v duchu damnatio

¹⁰⁶ Tamtéž

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 338.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 105.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 51. V souvislosti s tímto tažením zmiňuje Mašek působení řeckého kulturního vlivu na buddhistické umění.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 133.

v písmě bráhmí. Také na příkladu Agathoklovu můžeme pozorovat další fenomén, jenž se objevuje, a to synkretismus náboženských kultů místních s řeckými, mezi nimiž dominují jako ochranné božstvo Apollón, Artemis, Athéna, Dionýsos, Hélios, Zeus a Héraklés a kteří jsou postupně ztotožňováni s místními, jak můžeme sledovat u íránského Ahura Mazdy s Diem, Verethragny s Héraklem, Mitry s Héliem a Apollónem a Nana je spojována s Artemis.¹¹⁵ Zesilují i vlivy indického subkontinentu, jež můžeme demonstrovat opět na ražbě již zmíněného Agathokla, kde jedna z jeho bronzových klip obsahuje zcela netypický mincovní obraz na rubní i lící straně, kde je zobrazeno mužské božstvo s rozdílnými atributy. Podle některých autorů je na jeho drachmě vyobrazena postava Samkaršány s tloukem hmoždíře ve vzpažené pravici, zatímco rubní postava nese atributy, jež jsou popisovány jako váza v pravé ruce a kolo se šesti loukotěmi a s madly po obvodě v levici, nutno však říci, že kolo je atributem Krišny, čímž by v levici mohla být zobrazena lastura, další z jeho atributů, který by mohl dosvědčovat tezi o zobrazeném Krišnovi.¹¹⁶ Další pozoruhodnou mincí je nepravidelný střížek, na němž jsou zřejmé buddhistické vlivy, neboť se zde nachází na aversu stúpa¹¹⁷ složená ze šesti oblouků a s opisem jeho jména „Akathukrajasa“ v písmě charóšthí.¹¹⁸ Dokonce v emisi indo-řecké ražby krále Eukratida I. nalzááme atypickou klipu, kde se na aversu nachází portrét krále v přilbě s řeckým nápisem „ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΕΓΑΛΟΥ ΕΥΚΡΑΤΙΔΟΥ“, na lící straně je zobrazena bohyně Kápiší v podobě ochranného božstva, oproti běžnému zobrazení Dioskúrů jako ochránců, společně s nápisem „*kavišijé nagara dévata*“ v písmě kharóšthí (𑀕𑀲𑀭𑀸𑀢𑀺𑀓𑀡𑀺𑀓𑀲𑀺𑀓𑀲𑀺𑀓𑀲𑀺𑀓𑀲𑀺𑀓𑀲𑀺𑀓).¹¹⁹ Spojení místních božstev s těmi řeckými nemáme doloženo pouze z mincovního materiálu, ale také z různých uměleckých děl, kterým se budeme věnovat v následující kapitole. S nástupem

¹¹⁵ Tamtéž, s. 135.

¹¹⁶ MAŠEK, Michal:*c.d.*, s. 113.

¹¹⁷ Buddhistická mohyla obsahující relikvie.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 115 a 207.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 136 a 225

Apollodota I., jehož panství se nacházelo pouze jižně od Hindúkuše, dochází k opuštění typických řeckých motivů na svých nominálech a přijal náměty z města Takšašila, slon na lícni straně s řeckým nápisem a býkem na rubu s opisem v charósthí.¹²⁰

S postupným tlakem okolních kmenů a přesunutím území jižně od Hindúkuše, vymezeno Pákistánem, Afghánistánem a severozápadní Indií s centrem v Takšašile, se panovníci, vládoucí v tomto období, označují jako indo-řečtí.¹²¹ Mezi prvního krále, patřícího do této skupiny, lze pokládat Menandra I., jenž měl vládnout v druhé polovině 2. století před Kr. a o němž se nám zachovaly antické zprávy asijské i evropské provenience, mezi něž řadíme Strabónovu poznámku v *Geografii*: „*Jak píše Apollodóros z Artemity: a více kmeň bylo jimi (myšleno baktrijskými Řeky) podrobena než Alexandrem- Menandrem zejména...*“¹²² Dalším pramenem zachycujícím jeho smrt je Plútarchova *Moralia*: „*Ale když Menandros, který skvěle vládl Baktrijcům, zemřel později v táboře, připravila mu města za všeobecného souhlasu slavný pohřeb. Protože se přeli o čest uložit jeho ostatky, jen těžko se dobrali dohod, že si rozdělí jeho popel, každý se postará o stejný díl a všichni mu postaví památník.*“ Z asijského pohledu je zde velmi významná *Milindpaňha*¹²³ a nápis na kamenné stéle v Reh s jeho titulaturou „*Král králů, veliký, spasitel, spravedlivý, vítězný a neporazitelný Menandros.*“¹²⁴ Vraťme se zpátky k spisu *Milidnapaňha*, který zaznamenává buddhistický filozofický dialog, vedený podobně jako Sókratovy rozmluvy v díle Platónově, mezi buddhistickým mnichem Nagenou a Menandrem (zde nazývaný v jazyce pálí *Milinda*), který do té doby v disputacích překonal mnoho

¹²⁰ Tamtéž, s. 127.

¹²¹ Za posledního řecko-baktrijského panovníka můžeme považovat Héliokla I., který jako poslední panovník vládl v Baktře, ale kterou nakonec ztratil. V období jeho panování navštívil tuto oblast Čang-Čchien. In: MAŠEK, Michal:c.d., s. 143.

¹²² Tamtéž, s. 331.

¹²³ Volně přeloženo do češtiny V. Miltnerem jako *Otázky Milindovy*. Toto dílo je významným především v theravádské buddhistické cestě.

¹²⁴ MAŠEK, Michal:c.d., s. 339.

uznávaných buddhistických filozofů.¹²⁵ Toto dílo považuji za velice cenné z několika důvodů, neboť nám zprvu předkládá popis království a jeho moci, což může být v mnoha případech srovnáváno s dřívějšími zprávami o těchto lokalitách a tak může být sledován jejich vývoj společně s procesem rozsahu královské indo-řecké moci. Autor nám dokládá, jak mocný a vzdělaný byl tento král, který se zřejmě měl narodit jako jeden z mála či snad i první rodilý indo-řecký panovník, jehož rodným i sídelním městem byla Sāngala (dnešní pákistánský Sialkot). Ve spise se i nachází popis jeho konverze k buddhismu, ačkoliv nemáme jasný důkaz pro to, že by se buddhismus stal náboženstvím baktrijských králů, na druhé straně nenacházíme nic proti této domněnce. Naopak můžeme říci, že buddhismus v obě Menandrově nebyl ničím výjimečným, neboť máme doloženo i v jeskyních v Karli, kde je vytesán nejmenovaný dárce, jenž sám sebe neoznačuje termínem *yavana* pro Řeky, ale jako „*dhammayavana*“, které vzniklo spojením slov *dhamma* a *yavana*, které později Sylvain Lévi překládá jako „*Yavanus secundum legem*“, ale jak uvádí Tarn, v tomto případě se zřejmě nemyslí *dhamma* (sanskrtky *dharma*) ve smyslu *lex*, ale jako Buddhovo učení, tudíž by se tento Řek považoval za praktikujícího buddhistického Řeka, přesto je toto tvrzení a význam tohoto slova sporný.¹²⁶

O příklonu k buddhismu v období jeho panování nás informuje také *Mahavamsa*, v níž je popsán příchod na 30 000 žebravých mnichů z Alexandrie (zřejmě *Alexandria Kápiší*) na Šrí Lanku v období stavby Velké stúpy.¹²⁷ Tento pramen nám můžeme poskytovat důkaz o hromadném šíření buddhismu v indo-řecké společnosti, o čemž může svědčit i fakt, že buddhismus poskytoval snadnější přístup do indické společnosti, nežli bráhmánismus, neboť

¹²⁵ Tamtéž, s. 149.

¹²⁶ TARN, W. W.: *The Greeks in Bactria and India*. Cambridge 1951, s. 256.

¹²⁷ MAHAVAMSA online <http://lakdiva.org/mahavamsa/chap029.html> [cit. 11.8.2015]

ta byla determinována na zrození do určité kasty, z čehož musely vzniknout, po příchodu Řeků, kontradikce s tímto systémem. Jelikož mnoho důkazů o indo-řeckých panovnících máme zprostředkovány skrze mince, zkusme se podívat, zdali v nich nenajdeme odpověď na tento problém. Zprvu se musí přiznat, že v emisích Menandrových je přijato a zobrazováno pouze řecké božstvo¹²⁸, jež reprezentuje především Athéna Alkidémos.¹²⁹ Avšak u jeho indo-řecké nominálové hmotnostní řady nacházíme jednu klipu, na jejímž aversu je zobrazen, podle Maška, kolo s osmi loukotěmi, které však můžeme být vnímáno i jako dharmáčakra (v páli dhammašakka), neboli kolo dharmy, zobrazována také s osmi loukotěmi, jež mají symbolizovat Buddhovu osmidílnou vznešenou stezku.¹³⁰ Jedinou minci, o jejímž vyobrazení se mohou vést spory, nemůžeme však považovat za usvědčující důkaz o jeho konverzi, proto se podívejme na Plútarcha a jeho zmínku o boji jeho měst o jeho popel, jež měl být uložen do památníků. Tato zcela nepatrná zmínka je ovšem velmi zajímavá, neboť dokládá příběh, který souvisí se samotným Buddhou Šákjamuním, jak je popsán v *Maha-Parinibbana-sutta*, o rozdělení jeho ostatků a uložení do památníků (μνήμεια), které snad mohou být identifikovány jako tradiční, relikviemi naplněné, buddhistické stúpy.¹³¹ V *Otázkách* se má Menandros dobrovolně vzdát trůnu a odejít do ústraní, věnujíc se kontemplaci. Tato zmínka je spíše autorovým nabídnutím toho, jak by měl spravedlivý a zbožný panovník vypadat a jednat než reálným Menandrovým činem, neboť tento fakt je vyvracen Plútarchovou zprávou.

S jeho smrtí dochází i ke krizi samotného indo-řeckého království, jenž je odříznuto a izolováno od svých mateřských zemí, zároveň i v seleukovské říši dochází k úpadku společně s tlakem okolních panovníků, jenž vede k stále větší eliminaci řecké dominance v této oblasti.

¹²⁸ Dr. Rhys Davids jej označil: „clearly pagan, not Buddhist.“ In: RAWLINSON, H. G.: *Bactria, the history of a forgotten Empire*. London 1912, s. 112.

¹²⁹ MAŠEK, Michal:c.d.,s. 153.

¹³⁰ RAWLINSON, H. G.:c.d.,s. 111.

¹³¹ Tamtéž, s. 162.

Ačkoliv faktické panování Řeků se blíží ke konci, nemůžeme říci, že by se interakce mezi řeckou a indo-iránskou kulturou pozastavily, ale především ty řecké jsou v menší míře. Podíváme-li se opět na numismatické památky, nalezneme zde nové rubní motivy, jako v případě mincí, jež emitoval Zóilos I. a které obsahují skythské vyobrazení toulce s šípem.¹³² S úpadkem moci těchto králů dochází k celkovému kulturnímu oslabení, jež je patrné i na úrovni řezačské práce současně s deformací a koruptelami v řeckých nápisech, které se nám objevují u panovníka Lýsiasa ke konci 2. století před Kr., což nám dokládá v opisu jeho jména, které je napsáno místo tradičního ΛΥΣΙΟΥ v opačném směru čtení ΥΙΣΥΛ nebo přesmyčka v opise ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΝΙΚΗΤΟΥ ΛΥΣΙΟΥ na ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΝΗΤΟΥ ΙΚΛΥΣΙΟΥ.¹³³ Tyto změny v řečtině s nepravidelnými tvary řeckých písmen vedou k domněnce o úpadku kulturních znalostí řeckých předků a toho, že umělci této doby již řečtinu neovládali.¹³⁴ Upadající řeckou kulturu můžeme sledovat i z nápisu na Héliodórově sloupu, který nalezneme ve Vidišii a na němž je ve volném překladu napsáno: „*Tato standarta boha Višnu (či Krišny), boha bohů, byla vztyčena zbožným Héliodórem, synem Dióna z Takšašily, vyslancem krále Antialkida ke králi Kasiputry Bhagabhadrovi ve čtrnáctém roce jeho vlády.*“¹³⁵ Zde, kromě zmínky o panovníkovi Antialkidovi, si může povšimnout také diplomatického styku s panovníky indického subkontinentu, ale také i úcty, jež vzdává Řek indickému božstvu, čímž se naskytuje myšlenka, zdali na mnohých mincovních vyobrazeních skutečně nejsou i zobrazena božstva indické provenience.¹³⁶

S postupem času přicházejí do oblasti Gandháry skythské kmeny Saků, kteří zabrali část východního Íránu a jižního Afghánistánu a někteří došli až ke střednímu toku Indu, kde se

¹³² MAŠEK, Michal:c.d., s. 155.

¹³³ Tamtéž, s.158 a 159.

¹³⁴ Tamtéž, s. 161.

¹³⁵ Tamtéž, s. 160.

¹³⁶ VOGELSANG, Willem:c.d., s. 135nn.

usídlili ve městě Takšašila a zde posléze vládli.¹³⁷ Tito vládci se setkali a sousedili s indo-řeckými a z tohoto styku můžeme pozorovat i skythské vlivy, dokonce panovník Atremidóros byl synem skythského krále Mauéa a jeho matka či babička byla řecká královna Machéné, čímž dochází ke splývání s tímto etnikem, který započal přejímat řecké kulturní zvyklosti.¹³⁸ Posledním panovníkem, jenž je zařazen mezi indo-řecké, je Theodámos známý ze zachované pečeti objevené v pákistánském Bajaur, na které je popsán s titulem Su (šáh).¹³⁹ Nemůžeme však s určitostí říci, zdali to byl skutečně poslední panovník, neboť může v budoucnu dojít k dalším objevům v těchto oblastech, které nám opět doplní další z kamínku této mozaiky.

Z tohoto přehledu, založeného především na mincích, můžeme posoudit prolínání se řeckých a indických vlivů. Nemůžeme tvrdit, že by řecké kulturní vlivy postupně upadaly a poté zcela vymizely, neboť na mincích z celého časového úseku řecko-baktrijských a indo-řeckých království nalézáme řecká ochranná božstva, ať již v různých podobách, ke kterým se v důsledku geopolitických podmínek přidává indo-řecká hmotností řada s občasnými, mnohdy nevyjasněnými či rozporupnými, asijskými prvky, které jsou také doplněny v pozdější fázi motivy skythskými. Bohužel jsme omezeni právě pramennou základnou, a proto se nám zdá, že největší kulturní influence probíhala v období panování krále Menandra, o němž samotném se soudí, že mohl konvertovat k buddhismu, jenž byl v té době v centrálních částech Asie a Indie velmi rozšířen, což ale nevylučuje, že se tak dělo v dobách dřívějších. Naopak i po přechodu moci na skythské panovníky můžeme sledovat i postupný přechod řeckých vlivů, tento proces je snadno znatelný na procesu proměny helénského umění v helenizované indické, ze kterého nakonec vzniká slavná gandhárská škola.¹⁴⁰

¹³⁷ Tamtéž, s. 140.

¹³⁸ MAŠEK, Michal:*c.d.*, s. 164.

¹³⁹ Tamtéž, s. 180.

¹⁴⁰ VOGELSANG, Willem:*c.d.*, s. 142.

OBCHODNÍ STYK A VLIV BUDDHISMU

Pro mnohá společenství a jejich rozvoj jsou důležité nejen podmínky geografické, ale i kulturně-politické, ze kterých vytvářejí na základě jednotlivých pravidel a příkazů příznivé či nepříznivé podmínky pro samotný rozmach celé společnosti ve všech sférách jejího života. Takovýto společenský řád je z velké části založen na náboženském zřízení obce, které, jak si ukážeme v následující kapitole na příkladu obchodu, obchodního styku a jeho rozkvětu, je v tomto případě principiální. Obchodní aktivita mezi západem a východem byla tedy determinována na nastolených politicko-náboženských podmínkách jednotlivých území, které v případě vhodného nastavení mohly vytvořit vzájemný obchodní kontakt mezi sebou. Tento proces se nám demonstruje na příkladu řeckého a indického obchodu, neboť právě v Indii došlo na začátku druhého století před Kr. k náboženské obměně, která ovlivnila i vývoj a průběh tohoto dálkového obchodu.

Období v rozmezí let 200 před Kr. až 250 po Kr. můžeme označit jako jedno z nejvíce prosperujících period v souvislosti s obchodem ve starověké Indii, neboť ačkoliv zprvu musel být tento obchod spravován především Řeky, v průběhu věku se vzrůstající silou Říma a jeho impéria se posléze stalo toto apeninské město s jeho obchodníky dominantním v dálkovém obchodu s Indií. Jelikož v Indii přibližně okolo rok 1 500 vznikl společenský systém, jehož základní společenská jednotka je varna a který je založen na rozdělení obyvatel do těchto jednotlivých tříd neboli varen.¹⁴¹ Sanskrtský termín varna původně označoval barvu a na základě toho, neboť jednotlivé stavy se původně rozdělovaly dle barvy pleti, se toto slovo transformovalo na označení kasty. Vznikly 4 hierarchické vrstvy, kterými byli bráhmani,

¹⁴¹ INGLE, Devendra Samadha: *The Role of Buddhism in Ancient Indo-Roman trade (200BC-200AD)*. Český časopis historický, r. 109, 2011, č. 2, s. 219.

kšatrijové, vaiššové a šúdrové.¹⁴² Takto nastolený systém po příchodu Arjů byl založen na extrémním nepoměru a vykořisťování, a tudíž tento stav musel nevyhnutelně vést ke konfliktu mezi jednotlivými varnami a naopak napomoci k rozšíření buddhismu mezi nižšími třídami, neboť ten, oproti bráhmanské svázanosti, je založen na sociální rovnosti a svobodě, a proto můžeme tento proces sledovat napříč celou Indií, jelikož vítězila touha po osvobození od otroctví, po společnosti založené na humanismu, rovnosti, nenásilí a etice. To vše signifikovalo, že se jedná o skutečné náboženství svobody. Tento fenomén v indické společnosti je nám znám především ze skalních nápisů z oblasti Dekánské plošiny.¹⁴³

Dr. Ambedkar pojmenovává tento jev jako „Buddhovou revolucí“, neboť buddhistická sangha, neboli společenství praktikujících Buddhovo učení, a vihára, čili buddhistický klášter, zahrnovalo celou společnost od krále a šlechty až po nejnižší tovaryše a rolníky.¹⁴⁴ Zde lze hledat i kořeny boje mezi bráhmánismem a buddhismem, dokonce Ambedkar zachází dále a říká, že celé dějiny Indie jsou prostoupeny konfliktem o nadvládu buddhismu či hinduismu.¹⁴⁵ Buddhismus tedy započal působit na samotné základní kameny kastovního systému otevírajíc nové možnosti pro nižší varny a to především pro příslušníky šúdry, jejichž řemeslníci a obchodníci posílili své společenské postavení a zakládali mezi sebou cechy, neboli sreni.¹⁴⁶ Lze tedy poukázat na to, že díky rovnocennému a spravedlivému vlivu buddhismu v indické společnosti došlo k její restrukturalizaci. K tomu přispěla i samotná královská moc, která buddhismus ve své zemi plně podporovala, a proto, oproti svázanosti bráhmanské hegemonie ve varnském systému, dochází k vytvoření svobodného prostředí, které se zřetelně projevilo i

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 221.

v obchodní aktivitě.¹⁴⁷ To nám dokazuje i již zmíněné anonymní *Periplus* o námořním obchodě s Indií, ve kterém je popsána přítomnost indických obchodníků, námořníků a obchodních agentů podél pobřeží Afriky a Arábie a zároveň i výskyt římských lodí v indických přístavech.¹⁴⁸

Takovýto proces demokratizace musel nutně otřásat podstatou samotného bráhmanského systému varn, avšak z druhého pohledu vedl k efektivně fungujícímu a výnosnému obchodu. To však navzdory všemu nebránilo pozdějším dynastiím Šungů na severu a Sátaváhanů na jihu k rozhodnutí tento proces a iniciativu zastavit, což vedlo k postupnému přetvoření jednotlivých cechů do samostatných endogamických skupin a tato „bráhmanská kontrarevoluce“, jak bývá nazývána v indické historiografii, přispěla k rychlejšímu přechodu z varnského na kastovní systém a jeho nově vzniklé instituce, neboť díky buddhistické revoluci byl systém varn značně narušen, zničen.¹⁴⁹

Buddhistická revoluce, nakonec poražená, však přinesla materiální pokrok ve formě zdokonalení výroby železa a jeho rozšíření jako důležité obchodní komodity v indo-římském dálkovém obchodě. Extensivní využití železa vedlo k posílení materiálního zabezpečení indické společnosti současně se zemědělskou expanzí, neboť došlo k revolučním změnám v technikách a metodách užívaných v zemědělství nesoucí se napříč celým indickým subkontinentem.¹⁵⁰ Je tedy možné tvrdit, že v tomto případě je buddhismus spojen se zemědělským nadbytkem, plynoucího z rozvoje zemědělství, rozšířením obchodu a řemeslnictví, poskytoval tedy příhodné podmínky pro vývoj a zintenzivnění mezinárodního obchodu. O něm nám svědčí i množství zpráv nejen evropské provenience, která je reprezentována Pliniovým *Naturalis*

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 222.

¹⁴⁸ SCHOFF, H. William: *The Periplus of the Erythraean Sea: Travel and Trade in the Indian Ocean by a Merchant of the First Century*. London, Bombay & Calcutta 1912. Přístupné: <http://legacy.fordham.edu/halsall/ancient/periplus.asp> [cit. 11.8.2015] (dále jen *Periplus*)

¹⁴⁹ INGLE, Devendra Samadha: c.d., s. 222.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 223.

Historia, Periplem, Strabónova Geógrafika či Ptolemaiovo *Geógrafiké hyfégésis*, ale i té indické, kde nalézáme písemné památky buddhistické i bráhmanské jako jsou *Jatakas, Vinayapatika, Suttapitaka, Milindapañha, Manu smriti, Yajnavalkya smiriti* a další zdroje.¹⁵¹

Velice cenným zdrojem je nám *Periplus*, jelikož se v tomto díle nachází podrobný seznam obchodních cest i s jejich geografickým popisem, ale například i zvláštnostmi fauny. Příhodným jsou i časové údaje týkající se délky mezi dvěma obchodními centry společně s výčtem komodit, jež jsou v těchto městech vyráběny a prodávány. Mezi importované zboží z Itálie patřily korálky z olova a zinku, řasenky na oči, zlato, stříbro, drahokam, korály, sklo, oblečení, léky, víno a kosmetika.¹⁵² Dokonce mnohé vykopávky v Římě a v Pompejích nám dokazují, současně s *Periplem* a dílem Pliniovy, intenzivní mezinárodní obchod, ve kterém, dle Romily Thapar, byla dominance obchodníků indických, avšak Stančo nás informuje o římském monopolu v obchodě s východem, neboť podle zachovaných záznamů Plútarcha se nám dochovaly zprávy o této aktivitě z Egypta z doby správcovství Cornelia Galla, tedy v letech 30 – 27 před Kr.¹⁵³ Řecko-římské rozhodující postavení v obchodu bylo také dáno tím, že disponovali lépe zkonstruovanými a většími loděmi oproti těm arabským a indickým. Z Egyptu vyráželo do indických přístavů na 120 lodí, což dokazuje dobré znalosti o Indii, které jsou nám prezentovány i v *Periplu*, v němž je popsána nová tzv. *monzunová cesta*, objevená zřejmě roku 117 před Kr. kormidelníkem Hippalem či Eduoxem z Kyziku.¹⁵⁴ Do tohoto objevu se obchod prováděl především po souši, který sebou přinášel nemnohé strasti a především byl velice časově náročný, proto můžeme v tomto smyslu považovat tento objev za revoluční, vedoucí k intenzivnější činnosti.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 224.

¹⁵² *Periplus*. [cit. 11.8.2015]

¹⁵³ STANČO, Ladislav: *Buddhismus in Alexandria?* Studia Hercynia. V. Praha 2001, s. 69. (dále *Alexandria*)

¹⁵⁴ *Periplus* [cit. 11.8.2015]

Vraťme se opět k Periplusu, jehož popis indického pobřeží a námořních cest je dnes velmi cenným pramenem, jenž nám popisuje tři námořní cesty do Indie společně s obchodními a přístavními sídly. Tak se dovídáme, že prvním cílovým přístavem byl římský Barbaricon, situovaný v ústí řeky Indus, druhá cesta končila na pobřeží Gudžarátu a třetí dosahovala až k současné oblasti Kéraly v jižním cípu Indie. Dokonce nás Plinius ve své 6 knize *Naturalis Historia* informuje o ostrově Taprobanu.¹⁵⁵ Tento ostrov je identifikován jako Cejlon, což nám dokládají i archeologické nálezy, neboť se zde v cejlonském starověkém městě Anuradhapura našlo několik fragmentů helénistické keramiky, kovových nádob, římské sklo a dokonce i egyptský skarabeus.¹⁵⁶ Ovšem nemůžeme říci, že by se tím pozemní obchod dostal do pozadí či byl omezen, protože především v oblastech severozápadní Indie se nachází četné nálezy evropské provenience, které byly s největší pravděpodobností dovezeny po souši.¹⁵⁷

Dalším důkazem o těsném vztahu mezi buddhismem a obchodem, respektive jeho provozovateli, jsou četné epigrafické nápisy řemeslníků, kteří zanechali údaje o jejich povolání a náboženství a o jejich darech.¹⁵⁸ Nabízí se tedy otázka, zdali se díky obchodníkům a námořníkům rozšířila Buddhova dharmá i do západních částí, neboť ti si sebou přinášeli i aspekty a prvky své kultury a života. Ačkoliv nemáme žádné přímé řecko-římské záznamy o přítomnosti buddhistů ve středomořské oblasti, který je zastoupen i kosmopolitní egyptskou Alexandrií, ve které byla největší pravděpodobnost takového výskytu díky kumulaci obchodníků z různých částí světa a z toho důvodu je možné se domnívat, že se zde skupinka praktikujících buddhistů mohla skutečně objevit a to především mezi řeckými emigranty z východu. Máme totiž dokázáno, že mnozí Řekové v Baktrii a severozápadní Indii konvertovali

¹⁵⁵ PLINIUS STARŠÍ: *Kapitoly o přírodě*. Praha 1974, s. 59.

¹⁵⁶ STANČO, Ladislav: *c.d.*, s. 70.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ INGLE, Devendra Samadha: *c.d.*, s. 225.

k buddhismu, což jsme mohli vidět i na příkladu krále Menandra či na Ašókových ediktech, které nás informují o přijetí Buddha a jeho učení mezi Lóny, dokonce zmiňují země, ve kterých je Buddhovo učení přítomné, mezi nimiž jsou zařazeny i říše, ve kterých vládnu Ptolemaios, Antiochos, Antigonos, Magas z Kyrény a Alexandr II. Épeirský, čímž se nám do rukou dostává jasný argument dosvědčující, že v těchto říších se buddhismus šířil a praktikoval.¹⁵⁹ Dalším pramenem podporující tezi o alexandrijské sanze je zpráva o zapojení mnichů z řeckých území na IV. Buddhickém koncilu, jenž se konal na Šrí Lance ve druhém století po Kristu v období kušánské vlády, dokonce je zde zmíněna Alasanda, tedy Alexandrie, ale bez bližšího určení, o kterou se jedná, což nás vede ke kritickému přístupu k tomuto pramenu.¹⁶⁰

V souladu s východním učením o pomíjivosti došlo i v oblasti obchodu k úpadku, jenž započal od druhého století po Kr. Tento úpadek měl za následek hned několik příčin a nemůžeme říci, že by se na tomto procesu podepsala pouze jedna strana. Naopak, na římských a indických dějinách můžeme demonstrovat, že podmínky určené k dálnému obchodu skomíraly na obou stranách. Ačkoliv římská říše v prvním a druhém století po Kr. prožívala svůj největší rozkvět, došlo k zákazu obchodu s Indií, jež mělo dalekosáhlé následky na spojení a komunikaci těchto dvou kultur.¹⁶¹ Na indické straně obchod zeslaboval především kvůli oslabování vlivu kušánsko-sátaváhanovské moci společně se sociálními změnami, jež nastaly po bráhmanské kontrarevoluci, která způsobila konsekvantní stagnaci venkovské ekonomiky. Musíme však přihlídnout na to, že si indiští vládci Sátaváhanovské dynastie velice dobře uvědomovali, z jakých příčin vzešla jejich prosperita a nadbytek, a proto hojně podporovali nejen bráhmánismus, ale i buddhismus, jenž byl následován pracujícími rolníky, dělníky a

¹⁵⁹ Ašókovy edikty přístupné na:

<http://www.accesstoinsight.org/lib/authors/dhammika/wheel386.html#rock14> [cit. 11.8.2015]

¹⁶⁰ STANČO, Ladislav: c.d.,s. 70.

¹⁶¹ THAPAR,Romila:c.d., s. 230.

kupeckou komunitou. I přesto následky společenské změny a vznik kastovního systému měl signifikantní následky vedoucí k zastavení mezinárodního obchodu a poškození urbanizace, docházelo totiž k migraci řemeslníků a dělníků do venkovských oblastí, čímž vznikla vysoce lokalizovaná, zemědělsky založená vesnická ekonomika. Díky bráhmanské hegemonii také docházelo k diskriminaci skupin, jež stály mimo kasty a které se postupně inkorporovaly do tohoto systému.¹⁶²

Tím jsme si demonstrovali, jak důležité bylo společenské nastavení vycházející z jejich náboženského nastavení u jednotlivých kultur, aby mohly započat se vzájemným působením a směnou zboží. Nemůžeme však říci, že by v období před buddhistickou revolucí a po bráhmanské kontrarevoluci nedocházelo k žádnému kontaktu, ale děl se jen v omezené míře, neboť byla ohraničena základní pravidla pro obchod a to svoboda pohybu. Mnozí historikové také zmiňují a je na místě tento argument zvážit, že k ochabnutí obchodních aktivit přispěl i vzrůst feudálního modelu produkce, který bohužel tuto mobilitu značně omezoval, čímž došlo i k eliminaci influence mezi jednotlivým civilizacemi.

¹⁶² Tamtéž, s. 232.

VLIVY V UMĚNÍ – BYLY, ČI NEBYLY?

Jak jsme si již předeslali v předchozí kapitole o obchodním styku, který zprostředkovává směnu zboží a po němž v následnosti dochází i k výměně myšlenek. Již bylo několikrát řečeno, že těsný vztah vzniknuvší po výpravě Alexandra na území severní Indie, Pákistánu a Afghánistánu musel vést ke splývání jednotlivých kultur a životních stylů nově příchozích a autochtonního obyvatelstva. Pro nás jsou nejprůkaznějším materiálem věci hmotné, jež si člověk může skutečně osahat, prohlédnout s kritickým okem a takovýmto materiálem a pramenem se nám stávají umělecká díla, právě u nich je totiž možné spatřit, zdali skutečně docházelo k prolínání a ovlivňování kulturních vlivů, protože by bylo kuriózní, děla-li by se výměna pouze na ostatních úrovních vyjma umění, neboť to v každé společnosti slouží jako „výkladní skříň“ obsahující a vyzdvihující ty díla, která vynikají svou originalitou, ať již z pohledu zhotovení nebo motivu a myšlenky samotné práce. Takovéto hodnotné a ceněné dílo se stává kánonem pro ostatní umělce, jenž se snaží dosáhnout jeho kvalit, ba překonat jej a z toho důvodu prochází umění vývojem a díla spolu se svými vyhotoviteli se stávají mobilními, neboť reálně či ve sféře inspirace cestují napříč územím. Avšak je třeba říci, že každé umělecké dílo je podmaněno a podmíněno společností a s ní jdoucími znaky a charakteristikami, jež zákonitě doprovázely Řeky, kteří do oblastí Gandhary a Baktrie došli s Alexandrovým tažením a poté v následujících obdobích, ve kterých zde byla aktivní seleukovská kolonizátorská činnost. Z toho můžeme usuzovat, že tato města vznikala na podkladě typických řeckých poleis a vyznačovala se řeckými prvky, které máme doloženy na příkladu města Ai-Khanoum, jenž, jak již bylo řečeno výše, disponovalo akropolí, gymnasiem, chrámy a divadly. V těchto fázích můžeme synkretismus pozorovat i na příkladech chrámů, neboť, tak jako v pozdějších dobách,

plnily důležitou společenskou roli, a tudíž jejich vzezření muselo být reprezentativní a zároveň se zde střetávají řecké i indické kultury.

Je paradoxní, že právě nejsilnějšího synkretismu můžeme pozorovat o pár století později v průběhu 1. století před Kr. s jejím vrcholem v 1. a 2. století po Kr., kde během panování skythských kmenů v oblastí Gandhary s hlavním městem Takšašila vzniká zcela ojedinělá synkretická umělecká škola, jež byla ovlivněna řecko-římským uměleckým stylem. Záměrně je užito řecko-římského, neboť je považuji za jeden kulturní okruh a není předmětem této kapitoly hledat skutečný původ jednotlivých vlivů, ale nalézat jednotlivé vypůjčené motivy a formy. Tato influence byla signifikantní především v portrétech a drapérii, zobrazení lidského těla a člověka jako individuality, což pravděpodobně bylo důvodem ke zcela novému a revolučnímu znázornění Buddhy Šákjamuniho ve své lidské podobě, neboť do té doby se užívalo zástupných symbolů ve formě chodidla, kola, trůnu, koně či stromu. Na druhé straně je třeba říci, že v Mathuře se udál v podstatě současně stejný vývoj, aniž by byla natolik zasáhnuta řeckým světem.¹⁶³

Můžeme tedy považovat za jeden ze základních znaků gandhárské školy a sochařství, že je ovlivněna tím řecko-římským? Tuto charakteristiku, společně i s řeckým původem pro Buddhův obraz, determinovali západní učenci na počátku 20. století, avšak indiští badatelé přistupovali k této hypotéze o vysvětlení zobrazování Buddhy skepticky s prohlášením, že se jedná o teorii zavádějící, k čemuž je v posledních desetiletích vedou archeologické revize.¹⁶⁴ Ukazuje se, že tento fenomén je mnohem složitější nutící provést podrobnou analýzu, protože dřívější helénocentrické názory o silném vlivu řecko-římském v gandhárské škole vedoucí

¹⁶³ NORWICH, J. John (ed.): *Oxford Illustrated Encyclopedia of the Arts*. Oxford 1990, s. 499.

¹⁶⁴ ALDROVANDI, Cibele - HIRATA, Elaine: *Buddhism, Pax Kushana and Greco-Roman motifs: pattern and purpose in Gandharan iconography*. *Antiquity*, r. 79, č. 304, 2005, s. 307.

k tomu, že byla považována za jednu z větví helénistického umění, se ukazuje jako jednostranné, neboť při pohledu na společnost a její interakční procesy zjišťujeme, že se nedály pouze v jednom směru, ale objevuje se nám složitá transkulturní výměna.¹⁶⁵ V každém případě je na místě říci, že se řecko-římské vlivy a motivy v této škole objevují, otázkou tedy zbývá, do jaké míry byly pro ní determinující, neboť vznikla společně s dalšími vlivy.

Problémem ve zkoumání a studiu tohoto uměleckého stylu je, že mnohé muzejní sbírky obsahující výtvary z gandhárského regionu mají jen malou informativní hodnotu, neboť u nich chybí informace o jejich původu či dataci. Taktéž je mnoho děl zničeno nebo se nenachází na své původní poloze a byly přemístěny, čímž došlo nenávratně k vytržení z původního kontextu bez jakýkoliv relevantních dat.¹⁶⁶ Aldrovandi a Hirata nám ve svém článku pojednávají o kvantitativní metodě komparace na 1 439 gandhárských kusů z muzejních sbírek Indie, Pákistánu, Afghánistánu, Evropy a Asie, které se hodnotily a měly přispět k buddhistickému náboženskému diskurzu, který přivedl mnohá zjištění například v tom, že všechny výpůjčky z Řecka jsou spíše záležitostí vnější formy, jelikož jen zřídka zasahují i do podstaty daného díla.¹⁶⁷ Z celkové čísla 1 439 kusů bylo klasifikací zjištěno a určeno, že sestupně byly nejvíce používané korintská hlavice, za níž bylo vyobrazení Eróta, dále akant a vzory vína, palmové vzory, Tritón, Atlas a ochranné božské dvojice. Dalším prvkem, jenž se objevoval, bylo také řecko-římské rámování buddhistických narativních scén. Otázkou je, z jakého důvodu se některé prvky uchytily a jiné byly odmítnuty. Aldrovandi a Hirata nám předkládají v duchu dr. Ambedkara, že lze toto spatřovat v nutnosti diferenciaci s bráhmanismem a vytvořením vlastní identity a z důvodů misí do sousedních států a v navazování kontaktů s nimi, především

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 308.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 309.

se západními, by se mohlo jednat o úmyslné přivlastnění dovážených ikonografických vzorů, které však nemohly být přijaty jako hlavní, ale pouze rámcové.¹⁶⁸ Toto začlenění mohlo být prováděno také kvůli posílení integrace společnosti a umírnění vnitřní etnických sporů a prezentování buddhismu jako nadcivilizačního a nadkulturního.¹⁶⁹

Tento proces můžeme pozorovat i na vývoji Héraklovy ikonografie, jenž se postupně proměňuje v Buddhova ochránce Vadžrapániho.¹⁷⁰ Unikátním dokladem tohoto přerodu je socha, nalezená roku 1974, z buddhistického kláštera Tepe Šotor v Haddě, nacházející se poblíž afghánského Džalalabádu.¹⁷¹ Zde spatřujeme mistrně provedenou štukovou práci, která, nebyť drobných nuancí, by mohla být prohlášena za kopii díla Lýsippova.¹⁷² Zde je zobrazen Héraklés / Vadžrapáni sedící s uvázanou lví kůží okolo pasu a s pokrčenou pravou nohou, o jejíž koleno si opírá mohutný hromoklín. Jde o velice kvalitní helenisticky působící dílo, jejímž vrcholem je plastické a živé ztvárnění hlavy nesoucí bohatý plnovous a husté kudrnaté vlasy.¹⁷³ Tento přerod vede k teorii, že umělci společně s vládnoucími vrstvami byli nuceni přesídlit na území jižně od Hindúkuše, kde byli najímání do buddhistických klášterů k provádění výzdob. Byli však pověřeni zobrazením postav Buddhů a bódhisattvů, o nichž neměli přílišného podvědomí, a tak aplikovali jim bližší a známé vzory a postavy, z toho důvodu se pro Buddhova ochránce, bódhisattvu Važdrapániho, výborně aplikovala postava Hérakla.¹⁷⁴

Jedním z prvních děl této školy je nám zachována bronzová soška, jež je identifikována jako Harítí s rohem hojnosti v levé ruce objevená v okolí Herátu v Afghánistánu z 1. století před

¹⁶⁸ Tamtéž, s.

¹⁶⁹ Tamtéž, s.

¹⁷⁰ STANČO, Ladislav: *Rozbor*, s. 192.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 196.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 197.

Kr. a která svým vzezření navazuje na své helénistické předlohy v podobě bohyně Týché. Kloubí se v ní klasické i neklasické rysy, jež můžeme spatřit v provedení postoje, avšak s neklasickou kulatou hlavou a oblostí postavy.¹⁷⁵ Dalšími ranými pracemi jsou terakotové medailonky z Čarsády, které jsou naturalističtěji pojaty, zobrazující postavu letící na labuti, podobně jako na mincích v Bithýnii, jež může být ztotožněna s Afrodíté či Apollónem.¹⁷⁶ Jedním z typických projevů vznikajícího gandhárského umění jsou toaletní palety s reliéfní výzdobou objevující se v okolí Takšašily, jež sloužily snad na míchání kosmetických přípravků a či jako náboženské předměty spojené s kulty Dionýsa a Afrodíté. U nich můžeme sledovat proměnu jednotlivých reliéfních scén, od nejranějších čistě řeckých s bohy a hrdiny s jejich postupným úbytkem a vzrůstem místních motivů vedoucích nakonec k samotnému zobrazování Buddha.¹⁷⁷

Řecké působení nalzáme i na buddhistických stavbách, především na stúpách, sloužících k uložení relikvií, jejichž počátek můžeme datovat od smrti samotného Buddha Šákjamuního. Není divu, že se tak dělo i u těchto staveb, neboť, jak bylo řečeno výše, pro panovníky byl takovýto eklektismus výhodný nejen z důvodů estetických a módních, ale také z čisté pragmatičnosti udržet pořádek a stabilitu v etnicky nesourodém státě, jejímž pojítkem se stal právě buddhismus a pro buddhistické Řeky bylo nanejvýš prestižní záležitostí dotovat stavbu takovýchto budov, jak nám dosvědčují skalní nápisy donátorů. Proto můžeme objevit ve výzdobě stúp, především z Takšašily, nově přinesené prvky, které můžeme shledat na nové figurální výzdobě v podobě okřídlené dévy, jejíž motiv byl v pravidelných intervalech dokola připevňován na tělo stúpy.¹⁷⁸ Ze stúpy z Andan Dheri v pákistánském Diru se nám dochoval štukový reliéf zobrazující tři ženy a tři muže, jež jsou oblečeni v řeckých šatech v rozjařilé

¹⁷⁵ STANČO, Ladislav: *Počátky gandhárského umění*. *Orientalia Antiqua Nova* – Sborník z mezinárodního vedeckého kolokvia, konaného v Plzni dne 9. února 2001, s. 49.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 50.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 51.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 53.

náladě a při pití zřejmě vína, což byla scéna v období přelomu 1. století před a po Kr. velmi oblíbená.¹⁷⁹

Samotné Buddhovy sochy se však vztahují až k období 1. století po Kr. a tedy období, které nejsou v našem sledovaném časovém úseku, proto se o nich zmiňuji jen v krátkosti, neboť na mnohých sochách je patrný vliv řecký, dokonce se usuzuje, že byly podle řeckých vzorů modelovány a oděny do řeckého stylu, což se stalo charakteristickým pro gandhárské sochařství.¹⁸⁰ Prokazuje se nám zde pravděpodobnost toho, že řecké vlivy působily především na vnější formu sochařství, což můžeme demonstrovat na příkladu užití Buddhova šatu, vycházejícího a ovlivněného řeckou módou, naproti tomu mnohé Buddhovy atributy vycházejí z místní či zoroastrijské tradice, ačkoliv jsou mylně předkládány jako řecké provenience.¹⁸¹

¹⁷⁹ The Grandeur of Gandhara, s. 171.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 173.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 174.

VZTAH ŘECKÉHO JAZYKA A SANSKRTU

Jelikož Řekové a Indové se díky výpravě Alexandra Makedonského dostali do úzkého vztahu každodenních interakcí, které musely ve výsledku mít odraz i na ten nejzákladnější prvek lidské existence, hlavního nástroje pro dorozumívání a pro vyjádření svých představ reality a jejich následnému sdělení dalším lidem, a to na jazyk. Je tedy nezvratné a v podstatě i nezbytné při tak těsném kontaktu, který mezi sebou zažívali obyvatelé řecko-baktrijských království, aby se navzájem tyto dvě kultury, jejichž jedním z určujících prvků byl právě jazyk, jenž v případě Řeků byla starořečtina a v případě Indů sanskrt, se neovlivňovali i na této úrovni. Proto bychom se chtěli především věnovat výpůjčkám, jež sanskrt přijal z řečtiny a to hned v několika oblastech lidské zkušenosti. Dělo se tak především v oblasti indické astronomie, ale nalézáme také adoptivní slova z oblasti válečnictví a psaní. To si ale ukážeme posléze.

Dnes se nám předkládá teorie o příbuznosti řečtiny a sanskrtu, neboť oba společně pocházejí z jednoho základního proto-indoevropského jazyka, na jehož základě se vysvětlují tradičně vztahy mezi řečtinou a sanskrtem. Avšak doktorka A. Marcantonio zcela mění ideu o proto-indoevropském základu sanskrtu a pokládá si otázku, zdali afinity mezi těmito dvěma jazyky nejsou výsledkem raného kontaktu, který byl samozřejmě nejmarkantnější v době řecké vlády v Indii a dnešním Pákistánu a posléze díky nadvládě Římanů nad středozezemním světem a s ní spojená popularita latiny a samotné řecké civilizace a kultury. Odvolává se také na absenci jakékoliv archeologické či genetické evidence podporující indoevropský původ pro sanskrt nebo formální existenci indoevropské, mluvící komunity.¹⁸²

¹⁸² WINTERS, CLYDE: *Greek Influence on Sanskrit Language*. Journal of Eurasian Studies Volume II., Issue 3. 2010, s. 70.

Teorie o indoevropském základu vznikla na konci 18. století, kdy sir William Jones zastával názor, že sanskrt je blízce spojen se západními jazyky nepokládajíc tuto skutečnost za čistě náhodného rázu, přišel proto s teorií, že indické a evropské jazyky musí být potomky ze společného jazykového předka. Na základě této teorie se zrodila i nová indo-evropská lingvistika. Je třeba však upozornit, že v jeho době se jen pramálo vědělo o Řecích a jejich vlivu, jež měli na Indii.¹⁸³

Je však nesporným faktem, že řečtina v době kodifikace sanskrtu, o níž se zmíníme později, byla běžně užívána a mnozí z Indů řečtinou mluvilo. To nám dokládá řecký textový materiál, především městské nápisy ze starého Kandaháru nebo Shahr-i Khona, jakož i bilingvní řecko-araméjské edikty krále Ašóky.¹⁸⁴ Přítomnost Řeků v Kandaháru již během achaimenovských dob a poté po dobytí této oblasti Alexandrem nabízí, že díky této dvojjazyčnosti, která musela nezvratně vzniknout mezi autochtonním obyvatelstvem a novými příchozími řeckými obyvateli, se prvky řeckého jazyka dostaly pravděpodobně i do jazyka prákrtu a v každodenní mluvě se stalo součástí i propojeného sanskrtu. Užíváme záměrně termínu propojeného, neboť na sanskrt měly vliv i drávidské jazyky, ačkoliv mnozí badatelé se k této teorii staví negativně, odmítají ji, či mají námitky právě kvůli řeckému vztahu na sanskrt, i když je nám známo, že se v centrální Asii, Indii a Pákistánu drávidské osady nacházely. A díky výzkumu Emeneaua a Burrowa se dokázalo, že drávidské výpůjčky se nacházely v nejstarším z hymnických textů véd - *Rgvédě* a v sanskrtu, jejichž počet se pohybuje okolo 500.¹⁸⁵

Řekové, kteří se usazovali v Gandháře, poblíž řeky Indu v Pěšávaru, Pákistánu a Baktrie okolo roku 494 před Kr. jakožto potomci strážců Apollónova věštce v Didymě u Milétu,

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 71.

nacházející se na pobřeží Malé Asie. Posléze přišla masivní migrace Řeků a Makedoňanů při dobývání Asie Alexandrem a v následujících letech 335 – 250, které vedlo k jejich usídlení na území, které již Řeky obydleno bylo v dřívějších předalexandrovských dobách, kteří byli do oblastí Afghánistánu, např. Shahr-i Khona, vyhnáni Peršany.¹⁸⁶

Tím dochází k nárůstu počtu helenizovaných a helenistických urbánních center Indie, především v námi sledované oblasti Baktrie během 3. - 2. století. Epigrafická evidence nám dokazuje dlouhou řeckou tradici v těchto oblastech, jako například akkadské a aramejské texty, které byly zaznamenány v řecké abecedě, či nejstarší monolingvistický řecký text nalezený ve starém Kandaháru, který bývá datován do konce 3. století před Kr. Přesto nejznámější jsou nápisy Ašóky, které krom jiných obsahují i dva monolingvistické, které byly sepsány v řečtině, dále jeden skalní nápis v řecko-aramejštině a jeden z nápisů, který byl objevený v roce 1964 jako součást veřejné budovy, kde se pravděpodobně nacházely i další, či dokonce všechny Ašókovy edikty.¹⁸⁷ Ty podporují tvrzení o rozsáhlé řecké populaci žijící v Kandaháru. V těchto ediktech je zaznamenána přítomnost *Yonos* (Řeků) a *Kambojas* (Íránců) v Ašókově říši. Z těchto ediktů je také zřejmé, že byla tato komunita evropského původu dobře obeznámena s termíny *bramenai* a *scamenai*¹⁸⁸, které se používaly k označení členů hinduistické kněžské třídy.¹⁸⁹ To nám také dokládá důkaz o integrování a asimilování Řeků do života indické gandhárské oblasti. Z nápisů můžeme vydedukovat, že mnozí obyvatelé byli pravděpodobně bilingvní, což mohlo být způsobeno především díky dvěma metodám. Jako první metoda je považován tlak státního aparátu, tedy formou nedobrovolnosti, kdežto druhá je spojena se schopností poskytovat různé výhody dvěma nebo více populacím v kontaktu a

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 72.

¹⁸⁸ Bráhmani a šramnové.

¹⁸⁹ <http://www.accesstoinight.org/lib/authors/dhammika/wheel386.html#rock14> [cit. 11.8.2015]

dochází tedy k dobrovolnému přijetí. Toto používání nového jazyka může být ze zcela pragmatických a materiálních důvodů vedoucích k lepšímu přístupu do vyšších společenských vrstev, k participování na náboženských rituálech a obřadech či k lepšímu získání mnohých obchodních komodit, ale může se zde zohlednit i hledisko bezpečnostní. Je třeba zdůraznit, že přímá kontrola politické správy v Baktrii praktikovaná řeckou vládnoucí vrstvou vedla mnohé obyvatele neřeckého původu k tomu, aby se stali bilingvními, jelikož to jim přinášelo mnohé výhody a výsady.¹⁹⁰

Podíváme-li se na výzkum profesorky Marcantonio a jejímu popisu interakce řečtiny a sanskrtu, tak nám dává solidní příklad, že tento vztah, na základě diskuze ohledně příbuznosti indoevropské terminologie a fonetických zákonů, je pouze výsledkem užívání obou jazyků v indo-řeckém státě. Demonstruje nejen, že je Vernerův zákon v tomto případě neplatný, ale také mimo jiné to, že mnohé řecké kolonie obklopovaly indo-pákistánské regiony, což vedlo k vnitřnímu jazykovému fenoménu, neboť se vytvořilo spojení s neindoevropskými jazyky centrální Asie a dochází zde k úkazu mnohageneračního bilingvismu. Ten se stal permanentním znakem gramotné komunity daného regionu a s ním spojeného mixování lexika a struktur substrátního jazyka, kterýmžto je v tomto případě jazyk drávijský, a superstátu reprezentován řečtinou do zcela nové formy mixovaného jazyka tocharského.¹⁹¹

Výzkum ohledně tocharského jazyka prošel v průběhu 20. století mnohými změnami, neboť již v roce 1908 publikovali Sieg a Siegling ve své publikaci *Tocharische Grammatik* své nálezy, které jej zařazovaly mezi jazyky indoevropského původu. Tento názor byl roku 1995 popřen v Ringeho článku *Tocharian in Xinjiang: The Linguistic Evidence*, protože poznamenává, že tocharské jazyky se blíže nepodobají žádnému z indoevropských jazyků, přesto jsou

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ Tamtéž.

považovány za separovanou skupinu indoevropské jazykové rodiny. Zajímavostí je, že kromě sanskrtského a íránského vlivu, který se děl skrze buddhismus, se tocharština nejen nepovažuje za příbuznou indo-íránské skupině, ale dokonce sdílí s mnohými baltskoslovanskými jazyky mnohé fonologické, slovtvorné a lexikální shody. Na druhé straně je zde široké spektrum badatelů, kteří usuzují, že je příbuzná k západním indoevropským jazykům, speciálně řečtině. Jelikož je řecký vliv patrný na mnoha úrovních, například na gandhárský buddhistický sochařský styl v modelování vlasů a rysů obličeje, není proto chybné se domnívat, že v tomto případě je i možný vliv na tento synkretický jazyk. Přesto se musí zdůraznit, že tento jazyk je již otázkou prvního tisíciletí našeho letopočtu a tudíž i stranou našeho zájmu.¹⁹²

Ale vraťme se opět k sanskrtu, do kterého byl pravděpodobně v Kandaháru, jakožto hlavního řeckého sídelního místa, inkorporován řecký jazyk. Jak již bylo zmíněno výše, kodifikace tohoto jazyka probíhala v době, kdy byla řečtina denně užívána a poměrně i populární. Kodifikace byla provedena na základě Pániniho díla *Vjákarana*, neboli mluvnice, kde uvedl na 3 959 fonetických a gramatických pravidel. Pánini se narodil v gandhárské oblasti v severozápadním Pákistánu zřejmě mezi 4. – 5. stoletím před Kr. To nám dokládá, že během psaní svého díla, užívala místní elita sanskrtu, ačkoliv řečtina se již v té době stala populární záležitostí. Sám se ve svém díle zmiňuje o Řecích jako *Yunani* či *Yavana*, dále zmiňuje *Yauna*, což označuje Lóny, a slovo *Yavanāni* jakožto vyjádření pro řecké písmo.¹⁹³

Mnoho řeckých termínů bylo adoptováno do prákrtu v oblasti severní Indie, Pákistánu a Střední Asie. Zde se také nacházejí četné archeologické nálezy mincí, které byly raženy s nápisy v písmu bráhmí, charoští a řeckém. Řečtina byla také užívána v komerčním styku a

¹⁹² Tamtéž, s. 73.

¹⁹³ Tamtéž, s. 74.

patriciům sloužila jako dobová lingua franca v oblasti Gandhary a údolí řeky Kábul. Silného vztahu k řečtině si lze i povšimnout ze zpráv o Apollóniovi z Tyany, který měl navštívit město Takšašilu. Tento řecký učenec, zřejmě ovlivněn Indií a její filosofií, nám podává zprávu o tom, že pro mnoho obchodníků a králů bylo studium a znalost řečtiny samozřejmostí, což mohlo ještě více posilovat vztah a vzájemnou interakci sanskrtu a řečtiny. Dokonce o samotném Páninim se usuzuje na základě jeho gramatiky sanskrtu, že mohl znát řečtinu.¹⁹⁴

K objasnění fenoménu mnohých termínů přejatých z řečtiny v tocharském jazyce a sanskrtu vede i to, že řecké vládnoucí vrstvy v Baktrii a severní Indii odmítaly plnou integraci baktrijského a indického obyvatelstva mezi vyšší a vládnoucí elity, dokud nebyla tato populace dobře obeznámena s řeckou kulturou a jazykem, a proto můžeme tento represivní krok považovat jako určující v progresivnímu vtělování řečtiny do jejich rodného jazyka v následujících generacích. Zároveň nám to osvětluje nepatrnou podobnost k indoíránským jazykům, které jsou geograficky i časově blíže k Tocharům.

Řečtina měla vliv na indický subkontinent i v následujících obdobích, kdy byly západní oblasti dobyty Party. Následující králové označováni jako indo-řečtí, kteří vládli nad obrovským územím severní Indie a Afghánistánu, o nichž se dovídáme v některých indických zdrojích a v mnohem menší míře také pramenech evropské provenience. Dokonce i po ovládnutí území indo-skýtským kmenem Saků a vznikem Saksých knížectví můžeme spatřit, že se nesnažili řeckou kulturu a její vliv nijak vystrnadit a omezit, ale naopak přijali mnohé elementy indo-řecké kultury, které udržovali v Indii po více než 100 let.¹⁹⁵

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 75.

Na předchozích stranách jsme si popsali interakce mezi sanskrtem a řečtinou. Teď se podívejme na příklady některých jednotlivých slov, které byly do sanskrtu vřazeny z řeckého jazyka. Jak už je zmíněno výše značná část slov, která byla přejata, se týkala hlavně technických termínů v astronomii, neboť indická astronomie, třebaže se její počátky počítají na staletí a tisíce let před narozením Krista, prožívala v prvních staletích našeho letopočtu nový rozmach a to tedy v době, kdy bylo na Indickém subkontinentu stále silné řecké působení a tedy i řecké astronomie, a můžeme tedy říci, že se tak dělo i právě díky tomuto vzájemnému působení dvou civilizačních okruhů. Mezi takovéto výpůjčky v astronomii řadíme slova jako výraz pro **slunce** (sanskrt: *heli-*, řečtina: *ἥλιος*), označení **hodiny** (sanskrt: *horā*, řečtina: *ώρα*), **střed kruhu** (sanskrt: *kendra-*, řečtina: *κέντρον*), či pro **diametr** (sanskrt: *jāmitra-*, řečtina: *διάμετρος*).¹⁹⁶ O těchto příkladech můžeme říci, že byla adoptována a upravena jen v menší míře, ale objevují se i slova, jež byla běžným užíváním pozměněna, jako například sanskrtské *hrdroga-* označující Vodnáře ve zvěrokruhu. Tento termín pochází původně z řeckého *ύδροχόος*. Krom astronomie se přejímaly slova týkající se válečné terminologie a termíny spojenými se psáním a psacími potřebami. Řecký etymologický základ nalzáme u sanskrtských slov jako u výrazu pro **inkoust** (sanskrt: *melā*, řečtina: *μέλαν*), **pero** (sanskrt: *kalamo-*, řečtina: *κάλαμος*), **kniha** (sanskrt: *pustaka*, řečtina: *πύξινον*), **uzda pro koně** (sanskrt: *khalina*, řečtina: *χαλινός*), **mina** používána při podkopání nepřátelských hradeb (sanskrt: *surungā*, řečtina: *σύριγγα*), ale i další slova jako označení pro **divocha**, **hlupáka** (sanskrt: *barbara*, řečtina: *βάρβαρος*) či pro **mouku** (sanskrt: *samita*, řečtina: *σεμίδαλις*).¹⁹⁷ Je také možné, že sanskrtské *harimantha-*, označující cizrnou, pochází z řeckého *έρέβινθος*. Kontakt s řecko-římským světem, ve kterém se poté stalo římské impérium dominantní, vneslo

¹⁹⁶ BURROW, THOMAS: *The Sanskrit Language. First Indian Edition*. New Delhi 2001. s. 388.

¹⁹⁷ Tamtéž.

do sanskrtu pouze jedno jediné slovo latinského původu, tak signifikantní ve vztahu mezi Indii a římským středomořským světem, a to označení pro minci v sanskrtu: *dīnāra*, z latinského *denarius*.¹⁹⁸

Na vztahu těchto dvou jazyků, ačkoliv nemůžeme vyvrátit, že by se v indických oblastech s latinou nesetkali, ale k interakci mezi sanskrtem a latinou docházelo v menším časovém úseku a menší míře, a proto její vliv není tak zřetelný, si můžeme demonstrovat i skutečný těsný vztah mezi těmito dvěma civilizacemi, protože osoby nespojuje nic více, jako společný jazyk, ze kterého vychází i podobné myšlení, chápání a vyjadřování různých úkazů materiálních i těch duchovních. Ze zachovaných pramenů nemůže ovšem zjistit osobní vztah Indů k řečtině, kterou přijali na základě dvou výše zmíněných metod o akceptaci dalšího cizího dorozumívacího jazykového prostředku.

¹⁹⁸ Tamtéž.

ZÁVĚR

Civilizační střet, který byl zahájený již výpadem perské říše na řecké území, dovršený zničením perské říše Alexandrem Velikým a připojením jejího území k středozezemnímu prostoru vedlo k novým kulturním interakcím, které daly vzniknout nové kosmopolitní helénistické společnosti s jejími typickými synkretickými znaky. Zprvu jsme se snažili objasnit vztah mezi Asií, zde reprezentovanou severní Indií, neboť právě k ní a na ní se ubírá naše pozornost, a Evropou, respektive Řeckem, který můžeme sledovat již od mýtických dob, jež však mohly být vytvořeny až v návaznosti na události a skutečnosti, které sebou přinesla Alexandrova kampaň, neboť bylo potřebné legitimizovat jeho kroky a zároveň jej propagandisticky prezentovat. Neboť právě v osobách bohů Dionýsa a Hérakla se spojuje také ono tažení a podmanění Indie, které je provázeno zakladatelskou činností, ale také ustanovení mnohých kulturních, sociálních a náboženských zvyků. Ať již řecká mytologie a příběhy o těchto postavách vycházely z reálné předlohy skutečných postav, musíme říci, že tyto legendy nesou v sobě hodnotnou informační výpověď o znalostech starých Řeků o Indii a jejich životním stylu a zvycích.

Samotná Alexandrova výprava, myšleno dvůr a skupina okolo něj, může být chápána jako nositelka interkulturního styku, neboť při své sáhodlouhé cestě se střetl s mnoha kulturami, se kterými se střetl a následně si je podmanil, avšak nemůžeme říci, že by se jednalo o násilné podmanění ve smyslu genocidním, berouce v úvahu popravu bráhmanů, spíše naopak. Můžeme spatřit, že docházelo k inkorporování mnoha zvyků a zvyklostí na jeho dvůr i v jeho osobním životě, což nám dokládá především svatba s dcerou Baktřana Oxyarta. S Indií a jejím životem je především spojen Kalanos, který Alexandra doprovázel na jeho cestách. Dokonce, jak uvádí Megasthénés, došlo k jedinému pokoření Alexandra a to Dandamem,

řeckým gymnosofistou, který jej odmítl následovat, čímž dochází, dle mého názoru, k pomyslnému zrovnoprávnění indické a řecké společnosti, minimálně v rovině duchovní a filozofické.

Nemůžeme tvrdit, že by po Alexandrově smrti tento kontakt vymizel, neboť, jak jsme si ukázali, nositelkou řeckého kulturního okruhu se stala seleukovská říše, která v baktrijských oblastech prováděla silnou kolonizační politiku, jež se projevila po smrti Seleuka I., kdy došlo k oddělení této satrapie a vzniku zcela samostatného království řecko-baktrijského. O něm můžeme najít informace v pramenech evropské i asijské provenience, ale především hodnotné jsou nálezy mincí zde ražených, na kterých samotných můžeme sledovat postupné prolínání asijských prvků, které se zde objevují častěji po posunutí království, způsobené nájezdy kočovných kmenů, jižněji od Hindukúše. Významným panovníkem v této epoše se stal Menandros, kterého známe z Plútarcha, ale i z buddhistického, respektive theravádského, kánonického spisku *Milindapañha*, který nám předkládá tezi o jeho konverzi na buddhismus, která však prozatím není potvrzena, ani vyvrácena. Je však nutné říci, že mnoho řeckých obyvatel přijalo buddhismus, jakožto prostředku asimilace do asijské společnosti. Naopak však můžeme zohlednit to, že mnoho autochtonního obyvatelstva se stalo bilingvními, neboť jim to mohlo přinést nemalé společenské výhody a privilegia.

Avšak tato dvojjazyčnost se s eliminací moci indo-řeckých králů vytrácela, k čemu nás může vést i fakt, že v posledních obdobích se na mincích objevují koruptely, které nás mohou vést k domněnku o postupném vytrácení znalosti řečtiny a podvědomí o řeckém kulturním původu. Přesto, jak jsme si ukázali v kapitole o vzájemných vztazích řečtiny a sanskrtu, nalézáme působení na sanskrt a jeho terminologii, především v oblasti indické astronomie, který svůj vrchol zažívala ke konci indo-řeckých království.

V kapitole věnované umění, jsme si demonstrovali základní řecké vlivy aplikovanými v helenizovaném indickém prostředí, ze kterých se posléze vyvinula gandhárská sochařská škola, známá pro své zobrazení Buddhy Šákjamuního v lidské podobě, neužívajíc již zástupných symbolů. Musím však říci, že zjištění bylo spíše zklamáním, neboť, možná na základě vysokých předpokladů, jsem se domníval větší řeckou influencí na tuto školu a samotné buddhistické umění, které se zde v pozdějších fázích vyvinulo. Doufám však, jelikož skepse řeckých vlivech přichází především z indické strany, že nejde o prvek nacionální, na druhou stranu je pochopitelné, že je těžké zvrátit obecně přijímanou teorii. Jak jsme mohli zjistit, řecký vliv byl pouze ve formě vnější, nikoliv vnitřní a samotný fakt prvního zobrazení Buddhy v lidské podobě inspirovaného řeckým není prokazatelný, právě kvůli souběžnému zobrazení v indické Mathuře v Uttarpradéši.

Z tohoto výčtu můžeme říci, že řecká přítomnost v baktrijské oblasti byla znatelná a přítomna po mnoho staletí poté, co došlo k rozvrácení posledního indo-řeckého státu, o čemž nás dosvědčuje čínská zpráva od Xuanzanga procházejícího touto oblastí v 7. století po Kr., jenž popisuje, že i v té době byl řecký jazyk stále používán, minimálně jako psaný jazyk v Turkistáně. Tato zpráva je doložena i archeologicky, neboť se našlo na 150 záznamů zapsaných v řecké abecedě.¹⁹⁹ To nám ukazuje důkaz o pozůstatku řecké přítomnosti. Na závěr je třeba říci, že mnohé poznatky, na základě současných výzkumů a nových, jsou přehodnoceny již zavedené teorie.

¹⁹⁹ LIU XINRU: *A Silk Road Legacy: The Spread of Buddhism and Islam*. Journal World History. 2011, s. 60.

RESUMÉ

This thesis is focused on the clash and influence of civilization in fourth century BC after the campaigning of Alexander the Great. We can prove the Greek influence and his development from the mythological times to the end of the first century BC. The first chapter is dealing with the mythological beginning of relationship between European Greece and India where are the most important tales about Dionysos and Heracles.

Next part is about Alexander's invasion and his campaigning to India and his interaction with Indian daily life and culture. He joined the parts of Bactria and northern India to his empire and after his death it became the Greek-Bactrian and then because of barbarian invasion Indo-Greek kingdoms which is the most important part of my thesis. This phenomenon is described thanks to the Bactrian and Indian coinages, where we can find important information about the social and political environment of these kingdoms and also it proves the names and existence of their sovereigns.

Next chapters are devoted to the cultural Greek and Indian interactions that are demonstrated in chosen chapters about language, art and commerce, where are significant social, political and religious circumstances which is the main goal of this thesis. The main sources are the Arrian Campaign of Alexander the Great and Megasthenes with his *Indica* with their reports about Heracles and Dionysos. As secondary literature served mainly the work of Ladislav Stančo and Michal Mašek of Czech origin and for Indian history from their view work of Romila Thapar with her *History of India*. According to this I would like to describe the influence of Greeks in India.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

PRAMENY

ARRIÁNOS: *Tažení Alexanda Velikého*. Praha 1972, s. 347.

HÉRODOTOS: *Dějiny aneb Devět knih dějin nazvaných Músy*. Praha 2004, s. 552.

MAHAVAMSA, dostupné [online][cit. 11.8.2015]:

<http://lakdiva.org/mahavamsa/chap029.html>

PLINIUS STARŠÍ: *Kapitoly o přírodě*. Praha 1974, s. 356.

THE EDICTS OF ASOKA, dostupné [online] [cit. 11.8.2015]:

<http://www.accesstoinsight.org/lib/authors/dhammika/wheel386.html#rock14>

LITERATURA

AGARWAL, M. K.: *The Vedic Core of Human History: And Truth will bet he Savior*.
Bloomington, 2013, s. 548.

ALDROVANDI, Cibebe - HIRATA, Elaine: *Buddhism, Pax Kushana and Greco-Roman motifs: pattern and purpose in Gandharan iconography*. *Antiquity*, r. 79, č. 304, 2005, s. 306 - 315.

BURROW, THOMAS: *The Sanskrit Language. First Indian Edition*. New Delhi 2001, s. 449.

INGLE, Devendra Samadha: *The Role of Buddhism in Ancient Indo-Roman trade (200BC-200AD)*. *Český časopis historický*, r. 109, 2011, č. 2, s. 218 – 234.

KYSUČAN, Lubor: *Oni a my*. Brno 2010, s. 242.

LIU XINRU: *A Silk Road Legacy: The Spread of Buddhism and Islam*. *Journal World History*.
2011, s. 55 – 81.

LEBEDZOVÁ, Krystsina: *Konec evropských dějin jakožto předmět filosofické reflexe*. Praha
2014. (nepublikovaná diplomová práce)

MAŠEK, MICHAL: *Encyklopedie řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí*. Praha
2010, s. 395.

- MCCRINDLE, J. W.: *Ancient India as Described by Megasthenes and Arrian. Translated and edited by J.W. McCrindle.* Calcutta & Bombay 1877, s. 250. Dostupné [online] [cit. 10.8.2015]:
<https://archive.org/details/AncientIndiaAsDescribedByMegasthenesAndArrianByMcCrindleJ.W>
- MONESTIER, MARTIN: *Dějiny sebevražd: Dějiny, techniky a zvláštnosti dobrovolné smrti.* Praha 2003, s. 416.
- NORWICH, J. John (ed.): *Oxford Illustrated Encyklopedia of the Arts.* Oxford 1990, s. 512.
- NYDAHL, Ole: *Moje cesta k lamům.* 2. vydání. Brno 2005, s. 260.
- NINAN, M. M.: *The Development of Hinduismus.* Dostupné [online] [cit. 11.8.2015]:
<https://archive.org/stream/DevelopmentOfHinduism/dev41#page/n575/mode/2up>
- RAWLINSON, H. G.: *Bactria, the history of a forgotten Empire.* London 1912, s. 226.
- TARN, W. W.: *The Greeks in Bactria and India.* Cambridge 1951, s. 600.
- THAPAR, Romila: *The Penguin History of Early India from the origins to AD 1300.* Delhi 2002, s. 555.
- SVOBODA, Ludvík (ed.): *Encyklopedie antiky.* Praha 1973, s. 741.
- SCHOFF, H. William: *The Periplus of the Erythraean Sea: Travel and Trade in the Indian Ocean by a Merchant of the First Century.* London, Bombay & Calcutta 1912. Dostupné [online][cit. 11.8.2015]: <http://legacy.fordham.edu/halsall/ancient/periplus.asp>
- STANČO, Ladislav: *Buddhismus in Alexandria?* Studia Hercynia. V. Praha 2001, s. 69-75.
- STANČO, Ladislav: *Ikonografický rozbor umění Gandhary, Baktrie a přilehlých oblastí Kušánské říše.* Praha 2005. (nepublikovaná disertační práce)
- STANČO, Ladislav: *Dionýsův indický triumf.* Orientalia Antiqua Nova, IV., 2014, s. 109-121.
- STANČO, Ladislav: *Počátky gandhárského umění.* Orientalia Antiqua Nova, 2001, s. 49-55.
- VOGELSANG, Willem: *Dějiny Afghánistánu.* Praha 2010, s. 368.

WINTERS, Clyde: *Greek Influence on Sanskrit Language*. Journal of Eurasian Studies Volume II., Issue 3. 2010, s. 70-77.